

ilâhiyât

Visale Yolculuk
Vahit Göktaş

ISBN978-605-5932-32-9

1. Baskı: Mart 2014
Sertifika No: 13858

Mizanpaj: Tavoos
Sayfa Düzeni: Tavoos
Kapak: TN İletişim
Baskı: Ankamat Mat.

ilâhiyât

Cinnah Cd. Kırkpınar Sk. 5/4 Çankaya / Ankara
Tel: (0312) 439 01 69 Faks: (0312) 439 01 68
ilâhiyâyayin@gmail.com

VİSALE YOLCULUK

VAHİT GÖKTAŞ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
BİR BÜYÜK VELİ DR. MÜNİR DERMAN'IN AHİRETE İRTİHALİNİN 23. YILI ANISINA	9
MÜNİR DERMAN'IN KABRİ BAŞINDAKİ ŞİİRİ	12
Kabir Taşım	12
DERDİ TARAFINDAN KUŞATILAN İNSANA YUNUS'TAN VE TACETTİN SULTAN'DAN BAZI REÇETELER	15
Dertler İçinde İnsan	17
İMÂM-I RABBÂNÎ'NİN GÜNÜMÜZE MESAJI	19
KUR'AN'DA BİLGİ VE BİLGİNİN KAYNAKLARI	23
Kur'anda Bilgi ve Bilginin Kaynakları	23
Allah'ın (c.c.) İlmî	24
Allah Teâlâ Her Şeyi Bilir	25
İnsanın Bilgisi	25
İnanmayanların ilmi	29
Bilgi Edinme Vasıtaları	29
1. Beş Duyu Organı	30
a) Görme	30
b) İşitme	31
c) Tat alma	33
d) Koku alma	34
e) Dokunma	35

2. Akıl	37
3. Vahiy	40
4. Ledünni İlim	45
5. Rüya	47

MEHMET SITKI AKOZAN'IN

DÎVÂNÇE-İ ŞİNÂVER'DE YER ALAN ÜÇ MİZAHÎ MEKTUBU

Özet	53
Mektupların Muhtevası	56
KİTAP TANITIMLARI	63

ÖNSÖZ

Tasavvufun konuları içerisinde en önemli yeri insan teşkil etmektedir. İnsana takva da fücür da yüklenmiştir. Hz. Musa olma potansiyeli de Firavun olma potansiyeli de insanda vardır. Tasavvufun temel gayesi insana kendini tanıtmak; dolayısıyla insanın şahsiyet yapılanmasıdır. İnsan ruh ve cesedden müteşekkil bir varlıktır. İnsanın görünen ben algısından hariç İlahi olanla irtibatını sağlayan ezeli bir "ben" i vardır. İnsan aynı zamanda ezeli benliği de içinde barındıran; ezeli benliğin kendisinde tecelli ettiği bir varlıktır.

İnsan asla olan bu yolculuğunda iradi veya gayr-ı iradi vuslata hızlı adımlarla yol almaktadır. Bu dünya sermayesi hızla erimektedir. Allah dostlarından Münir Derman'ın mezar taşında yazan şu cümleler ne kadar calib-i dikkattir:

*Nefis dünyada kalır, gövde toprakta
Ruh gider aslı olan Rab'bine
Burada arama burda değilim.
Azapda değil, narda değilim.
Sıkıntım kalmadı, aç ve yoksul değilim.
Gövdemi verdim toprağa borçlu değilim.
Nefsimin de derdi dünyada kaldı.
Üzme kendini, ben de senin gibiyim.
Rabb'immin yanında uçar gibiyim.*

Bu kitapta muhtelif yerlerde yayımlanmış bazı yazılarımız bir araya getirilmiştir. Cenab-ı Hakk'dan bizlere lütfuyla muamele etmesi; hata ve noksanlarımızın affı istirham ediyorum.

Kitaba katkıda bulunan Murat İsmailoğlu ve Nadir Özyürek Beylere teşekkürlerimi sunuyorum.

Vahit Göktaş

18.03.2014.

BİR BÜYÜK VELİ DR. MÜNİR DERMAN'IN AHİRETE İRTİHALİNİN 23. YILI ANISINA

Allah'a secde ettiğin yüzü, başkalarına karşı zillete düşürmemeğe gayret
et;azîz olursun.
Hakkın nimetlerinin şükürünü eda et...Nimet gelir, şükürü göremezse gider...
Sakın kimseye hakaret gözüyle bakayım deme.
Unutma ki Allah'ın dostları binbir şekil, kıyafet içinde gizlidirler.
Halkın seni methetmesiyle zevk duyma, zemetmesinden de acı çekme...
Hak kuvvetlidedir derler; sakın inanma. Bu lâf câhil sözüdür.
Kuvvet "Hak" tadır, unutma.
Hak için zahmet çek...

Allah Teâla şöyle buyurmaktadır:
"Benim nâmıma zahmet çeken savaştan ve öldürülenlerin seyyiâtını elbette
silerim."

(Al-i İmran, 3/196)

Münir Derman

Münir Derman (1910-1989) hazretleri, operatör doktor olarak bilinir. Baba tarafından büyük dedesi Şeyh Şamil; anne tarafından büyük dedesi Ahmet Ziyaeddin Gümüşhanevi'dir. Annesi Şehvar hatun, babası Ahmet Rasim Efendi'dir. Trabzon doğumludur, 4 yaşında Trabzon'da Buhara'lı Ömer İnan'dan feyz ve eğitim almış ve 9 yaşında hafız olmuştur. İl-

kokulu Özel Fransız okulunda okumuş, ortaokul ve liseden sonra devlet bursu ile üniversite tahsili için Fransa'ya gönderilmiştir. Fransa'da Felsefe, Psikoloji ve Tıp eğitimi almıştır. Sorbonne'da Doktora yapmıştır. Suudi Arabistan'da bir prensin daveti üzere bir süre kalmıştır. Bu arada Mısır'da Ezher Üniversitesinde Şeria okumuştur. Askerliğini Kore'de askeri doktor olarak yapmıştır. Bir süre Japonya'da bulunmuştur. A.Ü. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde Felsefe alanında öğretim üyesi olarak çalışmıştır. İstanbul üniversitesi Tıp Fakültesini de bitirmiştir. Doğu Anadolu'da Tıp Doktoru olarak kısa bir süre görev yapmıştır. Hükümet Tabibi olarak Bozüyük'te çalışmıştır. Almanya'da 15 yıl anatomi alanında öğretim üyeliği yapmıştır. Eskişehir'de Genel Cerrah olarak doktorluk yapmıştır. Fransızca, Almanca, Rusça ve Arapça dillerini iyi seviyede bilen Derman, mütevazı bir hayat yaşamıştır. Hiç evi ve maddi serveti olmamıştır. Ankara'da bir otel odasında mütevazı şartlarda yaşamıştır. Vasiyeti üzere köy kabristanlığına gömülmek isteyen ve vefatından önce "Kabir Taşım" isimli şiir yazarak vasiyeti üzere bu şiirin kabir taşına yazılmasını ister. 02 Aralık 1989 Cumartesi vuslata eren Münir Derman hazretleri Memlik Köyü'nde toprağa verilir. (Allah rahmet eylesin)

Münir Derman'ın küçük yaştan itibaren manevi halleri zuhur etmiştir. Küçükken minarenin ikinci şerefesinden ittilerilek düşmesine rağmen hiç yara almadan kurtulduğu rivayet edilmektedir. Annesi Şehvar hatun bir gün hastanede yatarken kendisini ziyarete gelen oğlu Münir Derman ve Sabri Tandoğan'a şöyle bir hitapta bulunmuştur: "Evladım bazen cambaz olup benim 70 yıldır kahrımı çeken, beni 70 yıldır taşıyan şu ayakları öpmek istiyorum." Hasta yatağında dizinden, ayağından şikâyette bulunması beklenen bir kişinin bu şekilde şükür ifadeleri Münir Derman'ı ve Sabri Tandoğan'ı derinden etkilemiştir.

Münir Derman doktorluk yaptığı sırada gelen hastalardan hiç muayene ücreti; veya başka bir ücret almamıştır. Kendisi hastanenin her birimindeki eksikleri yakından takip eder, hastayı olumsuz etkilememesi için önceden önlem alırdı. Maaşından da muhakkak fakirlere, yoksullara yetimlere infak etmiştir. Bu nedenle hayatı boyunca hiç evi olmamıştır. Gayet mütevazı giyinmiş, kışın soğuşunda bile bazen kısa kollu tişörtle dolaştığı olmuştur. Kendisine bunun hikmetini soranlara: “Evladım biz at cinsindeniz, o yüzden üşümüyoruz.” diyerek tevazu ile nefsinin de ayaklar altına almasını bilmiştir. Ramazan ayında sakız çiğneyen yaşlı bir ihtiyara da: “Ben hayvan profesörüyüm. Et yiyen hayvanlar soldan sağa doğru çiğner, ot obur hayvanlar sağdan sola doğru çiğner; acaba hangi türe giriyorsunuz ki yukarıdan aşağı ağızınız oynuyor.” diyerek Ramazan ayına ve oruca saygısızlığa kendi üslubuyla sert bir şekilde uyarıda bulunmuştur. Hastanede kendisinden emrivaki bir şekilde rapor isteyen bir genel müdüre hastalığının ne olduğunu sormuş, genel müdür ise hastalığından bahsetmeden, genel müdür olduğunu ve kendisine 20 günlük rapor vermesi gerektiğini emretmiş; aksi takdirde başına bela olacağını söylemiş; fakat Münir Derman’ın hiç tepki vermemesine rağmen, genel müdür oracıkta ruhunu teslim etmiştir. Bu ise Münir Derman’ın hayatında yaşamış olduğu ilginç hadiselerden biridir. Allah’tan başka kimseye boyun eğmeyen sert mizaçlı, kültürlü, işinin ehli bir zat olan Münir Derman’ın klasik tasavvuf çizgisinden öte fikri bakımdan İbn Arabi mizaç bakımından ise Şems-i Tebrizî meşrep bir sûfi olduğuna dair rivayetler bulunmaktadır. Eserlerinde ve sohbetlerinde zaman zaman üçler yediler kırklarla ve Hızır’la görüştüğünü sarıh bir şekilde ifade etmiş; sır ve hikmet dolu sözleriyle ledünni ilimden bilgileri sızdırmaktan öte, bu hikemi sözleri cömertçe insanlarla paylaşmıştır.

Vaazları ve sohbetleriyle irşad hizmetini yerine getiren Münir Derman hazretleri, kendisinden sonra gelenlere Allah Dostu Derki I-II-III-IV-V, Su I-II-III, Muhyiddin Arabi Nasihatleri, Yazılacak Sırların İlki Yazılmayacak Sırların Sonu isimli eserler bırakmıştır.

Münir Derman tarafından kabir kitabesine yazılmak üzere vasiyet edilmiş olan bir şiir vardır ki; bu şiir kendi hayatının ve yaşam felsefesinin adeta hülasasını vermektedir. Ölüm ancak bir Allah dostu için bu kadar tabii olabilir. Bu şiiri aşağıda vererek, yorumunu siz kıymetli okuyucuların kalbî hissiyatına bırakıyorum. Ayrıca bu büyük Allah dostunu bir Fatıha ikramıyla taltif etmenizi istirham ediyorum.

MÜNİR DERMAN'IN KABRİ BAŞINDAKİ ŞİİRİ

Kabir Taşım

Bir gövde borcum var toprağa

Verdim borcumu.

Ruhumun toprağa borcu yok benim.

Arama toprakda beni, ben başka yerdeyim.

Toprağım temizdi, temiz teslim ettim borcumu.

Bu kabir ruhumla gövdemin ayrılış yeri.

Burada arama, burda değilim.

Azapda değil, narda değilim.

Sıkıntım kalmadı artık, aç ve yoksul değilim.

Dünyada haksızlık, sefalet, açlık, sıkıntı, dertlerle arkadaş yaşadım.

Şikayet etmedim Rabb'imden, bu nedir diye

Kırklar, yediler, dörtler, üçlerle arkadaş idim.

Hızır'la buluştum, konuştum, dertleştim, dünya yüzünde...

Şikayet etmedim kendi halimden.

Nefsinle uğraşma bu savaş değildir.
Kabirde azabın esası budur.
Bırak nefsini kendi haline.
Uğraşma onunla yakışmaz sana.
Gövde, nefis, ruh başka başkadır.
Yekdiğerine karıştırıp çengelleme onları.
Nefis dünyada kalır, gövde toprakda
Ruh gider aslı olan Rab'bine

Burada arama burda değilim.
Azapda değil, narda değilim.
Sıkıntım kalmadı, aç ve yoksul değilim.
Gövdemi verdim toprağa borçlu değilim.
Nefsimin de derdi dünyada kaldı.
Üzme kendini, ben de senin gibiyim.
Rabb'imın yanında uçar gibiyim.

DERDİ TARAFINDAN KUŞATILAN İNSANA YUNUS'TAN VE TACETTİN SULTAN'DAN BAZI REÇETELER

Filozofların insan tanımlarından birkaçı şöyledir: “İnsan disharmonik bir varlıktır.” “İnsan düşünen; bu yüzden de çatışan bir çarlıktır.” “İnsan karmaşık bir varlıktır.” “İnsan eksik ve özürlü bir varlıktır.” “İnsan imkânları olan bir varlıktır.”

Dünya hayatı zıtlar içerisinde yaratılmıştır. İnsanın da iç dünyasına takva ve fücür, isyan ve itaat birlikte yüklenmiştir. Bu nedenle insan iç dünyasında olduğu gibi, toplumsal hayatta da sürekli gelgitler yaşayan bir varlıktır. Bu durumu Yunus Emre şu dizelerde ne güzel ifade eder:

Hak bir gönül verdi bana, hâ demeden hayrân olur
Bir dem gelir şâdî olur, bir dem gelir giryân olur
Bir dem sanırsın kış gibi, şol zemherî olmuş gibi
Bir dem beşâretten doğar, hoş bağ ile bostan olur
Bir dem çıkar Arş üzere, bir dem iner tahte's-serâ
Bir dem sanırsın katredir, bir dem taşar ummân olur
Bir dem cehâlette kalır, hiç nesneyi bilmez olur
Bir dem dalar hikmetlere, Câlînus u Lokmân olur

Bir dem gelir Îsâ gibi, ölmüşleri diri kılar
Bir dem girer kibr evine, Firavn ile Hâmân olur

İç dünyasında zıtlarla birlikte varolan insan, eğitim ve riya-
zette kendini olgunlaştırırsa olgun insane; hevasının peşinde
koşarsa azgın insan olabilmektedir. Nitekim ayet-i kerimede
bu durum şöyle izah edilir: “Nefse ve ona bir takım kabiliyet-
ler verip de iyilik ve kötülükleri ilham edene yemin olsun ki,
nefsini tezkiye eden (kötülüklerden arındıran) kurtuluşa er-
miş, kötülüklerle gömen de ziyan etmiştir. (Şems, 7-10)

Tasavvuf insana kendini ve Rabbini tanıtmayı hedefleyen
bir ilim dalıdır. Bu ilim dalı kendine insanın olgunlaşmasını he-
def koyar. İnsan Rabbini ve kendini tanıma hususunda acizdir.
Dünya, şeytan ve şehvet üçgeninde Rabbinin lütuf ve ihsanına
muhtaçtır. Çünkü acziyet içinde olan insana en büyük yardımcı
ve vekil Allah Teâlâdır. Ankara’nın maneviyat sultanlarından
biri olan Celveti Tarikatı şeyhi Tacettin Sultan Hazretlerinin
(1590-1680) şu şiiri bu durumu ne güzel ifade eder:

Geldik kapuna yâ Şekûr, irham lenâ yâ Rabbenâ
Sensin Kerîm Sensin Gafûr, irham lenâ yâ Rabbenâ

İşim benim seh vu hatâ, cenâbına düşen atâ
İrcî’den gelen nidâ, irham lenâ yâ Rabbenâ
Çün ismindir Senin Rahmân, kamuya Sen ittin ihsân
Medet eyle Senden derman, irham lenâ ya Rabbenâ

Başım kodum bu meydânâ, muntazırım ben ihsâna
Garîkım gerçi isyâna, irham lenâ ya Rabbenâ

Günâhım oldu gâyetsiz, senin lütfun nihayetsiz
Nice bulam hidayetsiz, irham lenâ ya Rabbenâ

Taceddinoğlu dir kaldım, günâhım anladım bildim
Yüzüm kara sana geldim, irham lenâ ya Rabbena

Dertler İçinde İnsan

Günümüzde pek çok insan derdinin içinde boğulmakta ve bu kıskaçtan kurtulamamakta; dert ve sıkıntı tarafından kuşatılmaktadır. Derdi ve hataları ise şeytan fırsat bilip geçmişe yönelik pek çok vesvese ile insanın probleminin içinde kahrolmasına, yok olmasına ve hatta hayatını dahi bitirmesine sebep olabilmektedir. Hâlbuki insan “Allah var, dert yok” düşüncesi içinde olduğu zaman dertler küçülmektedir. Allah en güzel yardımcı en güzel vekildir. Ayet-i Kerimede şöyle buyrulmaktadır: “De ki: Allah’ın bizim için yazdığından başkası bize asla erişmez. O bizim Mevlâmızdır. Onun için mü’minler yalnız Allah’a dayanıp güvensinler.” Tevbe, 9/51. Mü’minin yalnız Allah Teâlâya güvenmesi gerekmektedir. Belki bu düşünceden yola çıkarak tasavvufta, dert tasavvuru farklı algılanmaktadır. Dert, bir nimet ve hediye olarak telakki edilmektedir. Bu durumun en meşhur ifadelerinden biri “Derman arardım derdime, derdim bana derman imiş” sözü ile Niyazi-i Mısrî’ye aittir. Yine Ankara’nın maneviyat sultanı Tacettin-i Velî’nin şu şiiri dert sahibinin gideceği yeri gösteren en güzel misallerden biridir.

Ey cümleye ma’bud olan derdime derman Sendedir
Aşıklara matlûb olan, derdime derman Sendedir.

Aştır begim ana giden, aşktır murada irgören
Olmuş gönüllerdir gören, derdime derman Sendedir.

Aştır tenimde cân olan, mesti elest insan olan
Aşıklara iman olan derdime derman Sendedir.

Sensin Kerim Sensin Rahim, aşıklara aşkın naim
Vaslın cinân hicrin cahîm, derdime derman Sendedir.

Taceddinoğlu çâresi çoktan, bezm-i avâresi
Lutfin senin çün çâresi, derdime derman Sendedir.

İMÂM-I RABBÂNÎ'NİN GÜNÜMÜZE MESAJI

Bir vakit farz namazı cemaatle eda etmek, binlerce çile doldurmaktan daha faziletlidir.

İlim, Amel, İhlas birbirini tamamlayan unsurlardır.

Bir defasında gaflete düşerek abdesthaneye sağ ayağımla girdim, o gün birçok manevi halden mahrum kaldım.

15-17 Kasım 2013 tarihinde İstanbul'da Uluslar arası İmâm-ı Rabbanî Sempozyumu gerçekleşti. Aziz Mahmud Hüdayî Vakfı, İstanbul Tasavvuf Araştırmaları Merkezi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından ortaklaşa organize edilen sempozyumda Hindistan, Pakistan, Yeni Zelanda, İtalya, Özbekistan, Makedonya gibi ülkelerden ve Türkiye'den akademisyenler ve araştırmacılardan oluşan 40 tebliğci bildiri sundu. Hepsi alanında uzman akademisyenler ve araştırmacılar tarafından sunulan bu tebliğler basılacaktır. Bu sempozyumun organize edilmesinde etkin rol oynayan "İstanbul Tasavvuf Araştırmaları Merkezi" (İSTAM), *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*'ni neşretmekte, İstanbul'da Tasavvuf Seminerleri düzenlemekte ve bunun yanında Tasavvufun topluma

tanıtılmasında önemli çalışmalar yapmaktadır. Bu vesile ile İSTAM'da görev yapanları ve sempozyuma katkıda bulunanları ayrıca tebrik eder, çalışmalarında başarılar dilerim.

İmam-ı Rabbânî sempozyumuna ilgi hakikaten calib-i dikkatti. Sempozyumun başından sonuna kadar katılım muhteşemdi. Sempozyum medyada da ciddi manada ses getirdi. Devlet erkanından ve bürokrasiden de sempozyuma gösterilen ilgi İmam-ı Rabbani Hazretleri'nin tesirinin bugün dahi devam ettiğinin, ona olan sevginin ve toplumun her kesimini kucaklayıcılığının bir göstergesiydi.

Asıl adı Ahmet el-Faruki es-Sirhidî olan İmam-ı Rabbâni Hindistan'da (971/1564) yılında dünyaya gelmiştir. Hz. Ömer (r.a.)'ın soyundandır, bu nedenle "Farukî" lakabıyla da anılmaktadır. Meşreb olarak da Hz. Ömer'e benzediği rivayet edilmektedir. Nakşbendi Müceddidî olan İmam-ı Rabbânî'nin en önemli özelliklerinden biri aksiyon sahibi bir sufi olmasıdır. "Müceddid-i Elfi Sâni" unvanı ise onun tarihen ne kadar önemli bir şahsiyet olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Ekber Şah Moğol soyundan gelen Babürlülere bir kişidir. Yahudilik, Hıristiyanlık, Hinduizm, Budizm, Mecusilik gibi dinlerin hepsinden bir şeyler alıp yeni bir din ortaya koyma çabası içindedir. Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v)'in nübüvvetinin üzerinden bin yıl kadar geçmesi dolayısıyla hâşâ peygamberliğinin bittiği ve filozofların fikirlerinin daha uygulanabilir olduğu şeklinde bir görüş ortaya atmaktadır; domuz etini helal saymakta, inekleri ise başka din mensuplarına saygı dolayısıyla kesmemek gerektiği şeklinde herkesin gönlünü etmeye çalışmaktadır. İmam-ı Rabbani daha genç yaşlarında iken tüm bunlara karşı çıkmış ve eserler yazmıştır. *İsbatü'n-Nübüvve* isimli eseri bu manada yazılmış bir eserdir. Yine Şîî âlimlerinden Rüstemdârî diye bir zat Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Âişe gibi bazı sahabeleri

eleştiren bir eser yazar. İmâm-ı Rabbânî Hazretleri bunu da reddetmek için *Redd-i Revâfız, Te'yîd-i Ehli's-sünne* adında bir eser yazmıştır. Yani İslam dinini tahrif etmek isteyenlerle mücadeleye içinde olan İmâm-ı Rabbânî genç yaşta inancı uğrunda ilmiyle ve fiiliyle azami gayret göstermiştir.

Hacca gitmek niyeti ile yola çıkan İmâm Rabbani, Delhi'de Nakşibendiye yolunun önemli temsilcilerinden Bâkî Billah'ın (ks) ismini duyar ve onun sohbetine katılır. Bâkî Billah (ks) daha önce Hindistan'a gitmesine ve orada büyük bir insanın manen yetişmesine işaret eden bir rüya görmüştür ve bunun üzerine Hindistan'a gelmiştir. İmâm-ı Rabbânî'yi görünce orada bulunma nedeninin, İmâm-ı Rabbânî olduğunu anlar ve "Bugün ağıma bir şahin" düştü der. Bâkî Billah (k.s.) İmâm-ı Rabbani için şunları söylemektedir: "Sirhind'den Şeyh Ahmed isminde ilmi çok, ameli güçlü bir yiğit birkaç gün yanımızda oturup kalktı. Ondan çok ilginç haller müşâhede edildi. Muhtemelen âlemin kendisiyle aydınlandığı bir kandil olacak."

Hayatı mücadeleyle geçen, aksiyon sahibi bir sûfi olan İmâm-ı Rabbânî Hazretleri 1624 senesinde Sirhind'de vefat eder. Onun en meşhur eseri *Mektûbât*tır. Hayatı için bkz. Necdet Tosun, *İmâm-ı Rabbânî*, Kaynak Yay., İstanbul 2006.

7 oturum, açılış ve sonuç oturumu olmak üzere 9 ayı oturum gerçekleşmiştir. Bu oturumlarda, İmâm-ı Rabbânî'nin hayatı, eserleri, dini, ilmi, tasavvufi düşünceleri ve tesirleri ele alınmıştır. Sempozyum akabinde bir sonuç bildirgesi yayınlanmıştır. Sempozyumun sonuç bildirgesinde yer alan şu ifadeler İmâm-ı Rabbânî'nin günümüze olan mesajını ne güzel özetlemektedir:

"İmâm-ı Rabbânî'nin döneminde Babürlü pâdişahı Ekber Şah "Dîn-i İlâhî" adı altında yeni bir din uydurma girişiminde bulunmuş, ancak bu çabası İmâm-ı Rabbânî'nin mücâdelesinin sonucunda yok olmuştur. Günümüzde de İslâm dünyasında

“Rasyonalizm”, “Hümanizm” ve “Feminizm” gibi Batı felsefelerine uygun yeni ve farklı bir İslâm anlayışı empoze edilmekte ve âyetler asıl anlamından çarpıtılabilmektedir. Böyle bir zamanda, İmâm-ı Rabbânî'nin fikirlerinin tekrar hatırlanması önem arz etmektedir. Ayrıca, Afganistan, Suriye ve Irak gibi İslâm ülkelerindeki iç kargaşaların sona erdirilmesi için İmâm-ı Rabbânî'nin tasavvuf ve irfan dünyâsının hatırlanması, barış ve kardeşliğin te'sîsi için önemli olacaktır.” Sonuç bildirgesinin tamamı için bkz. www.imamirabbanisempozyumu.org

Evet, tasavvuf renk, din ve ırk farkı gözetmeksizin tüm insanlığı kucaklamakta; geçmişte yaşamış sûfiler fikirleri ve eserleriyle günümüzde tesirlerini devam ettirmektedirler. Bu nedenle Mahmut Erol Kılıç Bey'in ifadesiyle tasavvuf, “Anadolu'nun Ruhu” dur. Aslında sadece Anadolu değil, Anayurttan Atayurda, Kafkaslardan, Afrikaya, Doğudan Batıya tüm dünyada etkin, aktif bir disiplindir. Kuzey Irakla yakın ilişkilerin kurulmaya çalışıldığı günümüzde, büyük çoğunluğu Hâlidî ve Kadiri olan bu bölge ile olan ilişkilerimizde; bizleri kültür olarak da birleştirecek mühim tarihi şahsiyetler çerçevesinde organizasyonlar yapılabilir düşüncesiyle yazıma son vermek istiyorum.

KUR'AN'DA BİLGİ VE BİLGİNİN KAYNAKLARI¹

Özet

Kur'anda Bilgi ve Bilginin Kaynakları

Bu makalede genel başlıklar halinde Kur'an-ı Kerim'de bilginin formları, Allah'ın bilgisi ve bu bilgi içinde insana bildirdikleri, insanın kendisine bildirilen bu bilgiye ne şekilde ulaştığı ele alınmıştır. İnsanın bilgisi ele alınırken inanmayanların bilgisine de ayrıca değinilmiştir. İslam düşünce tarihinde tartışılan bir konu olan insanın bilgi edinme vasıtaları Kur'an temelli olarak beş grupta şu başlıklar altında incelenmiştir: Beş duyu organı, akıl, vahy, rüya. Bu başlıklar açıklanırken konuyu tavsif edici ara başlıklarla konu detaylandırılmıştır. Konu tamamen Kur'an merkezli olarak incelenmiştir.

Abstract

Knowledge and Sources of Knowledge in Quran

This article deals in general with the forms of knowledge in Quran, God's knowledge and what He makes man know within this knowledge, and how man reaches this knowledge which is made available. While considering the knowledge of

¹ Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Şanlıurfa 2008, sayı 20, ss. 159-181.

human beings, the knowledge of unbelievers are also studies. Means of acquiring knowledge, which is one of the discussed issues of Islamic history of thought, are classified under three five groups on Quranic basis: Five sensual organs, reason, revelation, dream. While explaining these headings, the issue has been detailed with sub-headings. The issue has been completely studied around the center of Quran.

Allah'ın (c.c.) İlmî

Rabbimiz âlim-i mutlakdır. O (c.c.) ilmin kaynağı ve tüm ilmin sahibidir. Varlık ona ait olduğu gibi varlığın bilgisi de ona aittir.

“Göklerin, yerin ve ikisi arasındaki her şeyin hükümlerini kendisine ait olan Allah yücedir...”²

“Yaratan bilmez mi? O, en gizli şeyleri bilir, (her şeyden) hakkıyla haberdardır.”³

Ayet-i kerîmenin beyanı mucibince yaratmak bilgi ile olduğu gibi yaratanın yarattığını bilmesi de yaratmanın tabii bir neticesidir. Varlığı yaratan, varlığı bildiği gibi varlığın bildiklerini de bilir. Bu düşünce bizi, ilim olarak ne bilirsek bilelim o ilmin Rabbimiz katında mevcut olduğu ve onun ilminin dışında hiçbir ilmin bulunamayacağı sonucuna götürür.

Burada konu ettiğimiz husus Rabbimizin her şeyi bildiği hususu değildir. Konumuz ilmin tamamının ona ait olduğu ve diğer tüm varlıkların sahip oldukları ilmin O'nun ilminden bir parça olduğu hususudur.

“Onlar (insanlar vb.) O'nun ilminden, kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar.”⁴ ayet-i celfesi bu hakikati ifade eder.

² Zuhuruf suresi, 85. ayet.

³ Mülk suresi, 14. ayet.

⁴ Bakara suresi, 255. ayet.

Allah Teâlâ Her Şeyi Bilir

İlmin hakiki sahibi olan Rabbimizin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Bu gerçek, Yüce Kitabımız'da:

“Göklerdeki ve yerdeki her şeyi bilir. Gizlediklerinizi de açığa vurduklarınızı da bilir. Allah, göğüslerin özünü (kalplerde olanı) hakkıyla bilendir.”⁵

“Arş'ı taşıyanlar ve onun çevresinde bulunanlar (melekler) Rablerini hamd ederek tespih ederler, O'na inanırlar ve inananlar için (şöyle diyerek) bağışlanma dilerler: 'Ey Rabbimiz! Senin rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. O hâlde tövbe eden ve senin yoluna uyanları bağışla ve onları cehennem azabından koru.’”⁶

“Gaybın anahtarları yalnızca O'nun katındadır. Onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı da bilir. Hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin. Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah'ın bilgisi dâhilinde, Levh-i Mahfuz'da) olmasın.”⁷

“...Allah, her şeyi hakkıyla bilir.”⁸ buyrulurarak açıklanmıştır.

İnsanın Bilgisi

İnsan yaratılışı itibariyle cahildir. Rabbimiz bu durumu şöylece ifade etmiştir: “Şüphesiz insan çok cahil ve pek zalimdir.”⁹

Hz. Âdem (a.s.) yaratıldığında Rabbimiz ona eşyanın isimlerini öğretmiş ve bu ilk talim ile ilk insan cehaletten kurtulmuş oldu. “Allah, Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti.”¹⁰

⁵ Tegabun suresi, 4. ayet.

⁶ Zümer suresi, 7. ayet.

⁷ En'am suresi, 59. ayet.

⁸ Mücadele suresi, 7. ayet.

⁹ Ahzâb suresi, 72. ayet.

¹⁰ Bakara suresi, 31. ayet.

Ayet-i kerîmeden de anlaşılacağı üzere insanın bilgisinin kaynağı Yüce Allah'tır.

Rabbimizin Hz. Âdem'e eşyanın isimlerini öğretmesi klasik tefsir kitaplarımızda ilk anlaşılan anlamda açıklanmıştır. Yüce Allah'ın Hz. Âdem'e gündelik hayatta kullanacağı eşyanın isimlerini öğretmesi olarak tefsir edilmiştir. Bu talim, insana, ilim elde edecek bir kapasite yani öğrenme ve öğretme kabiliyeti verilmesi olarak da açıklanabilir. Bu durumda insan meleklerden farklı olarak ilim üretebilme imkânına kavuşmuş ve böylece onlardan öne geçmiştir.

Bu gerçek Kur'an'da: "Melekler, '(Ey Rabbimiz!) Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin' dediler."¹¹ buyrulurak ifade edilir.

İnsanın ilmi sınırlıdır. Hiçbir insan her şeyi bildiğini iddia edemez. Bu durum insana haddini bilmesi edebini öğretir. Rabbimiz: "Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır."¹² buyurarak bu gerçeği ferman eder.

Yine insana ilimden çok az bir nasip verilmiştir:

"...Size pek az ilim verilmiştir."¹³

Bu ayet genellikle ruh hakkında insana çok az bilgi verildiği şeklinde açıklanmış olsa bile ayetin anlamını bu anlamda daraltacak bir karine mevcut değildir. Ayet insana verilen ilmin mutlak manada az olduğunu da ifade etmektedir.

Rabbimiz insana ilim vasıtalarını da vermiştir.

"Rahmân, Kur'an'ı öğretti. İnsanı yarattı. Ona beyanı (düşünüp ifade etmeyi/konuşmayı) öğretti."¹⁴

Konuşmak ve kendini ifade edebilmek insana verilmiş bü-

¹¹ Bakara suresi, 32. ayet.

¹² Yusuf suresi, 76. ayet.

¹³ İsrâ suresi, 85. ayet.

¹⁴ Rahman suresi, 1-3. ayetler.

yük bir nimettir. İlmın nakli ve talimi ancak ifade-i meram ile mümkündür ki buna ise ancak konuşma veya yazma ile imkân bulunabilir.

“Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı “alak”dan yarattı.

Oku! Senin Rabbin en cömert olandır.

O, kalemle yazmayı öğretendir, insana bilmediğini öğretendir.”¹⁵

Konuşmak ve yazmak diğer bir deyişle beyan ve kalem, Rabbimizin insana sunduğu ilmin vasıtalarıdır.

İnsanın bilgisi insan üzerinde kalıcı bir cevher değildir. İlmi ve vasıtalarını veren rabbimiz dilerse verdiği ilmi geri de alabilir.

“Ey insanlar!... Hiç şüphesiz biz sizi topraktan, sonra az bir sudan (meniden), sonra bir “alaka”dan, sonra da yaratılışı belli belirsiz bir “mudga”dan yarattık ki size (kudretimizi) açık anlatalım. Dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde durduruyoruz. Sonra sizi bir çocuk olarak çıkarıyor, sonra da (akıl, temyiz ve kuvvette) tam gücünüze ulaşmanız için (sizi kemale erdiriyoruz.) İcinizden ölenler olur. Yine icinizden bir kısmı da ömrün en düşkün çağına ulaştırılır ki, bilirken hiçbir şey bilmez hâle gelsin...”¹⁶

Yüce Allah kullarından dilediğine ilim vererek onu diğer insanlardan üstün hâle getirebilir. Buna Hz. Yakub (a.s.)’ı örnek verebiliriz.

“...Şüphesiz o (Hz.Yakub), biz kendisine öğrettiğimiz için bilgi sahibidir. Fakat insanların çoğu bilmezler.”¹⁷

Görüleceği üzere Hz. Yakub (a.s.) Rabbimiz tarafından verilmiş olan bir ilimle âlim olmuştur. Başka örnekler de vardır:

¹⁵ Alak suresi, 1-5. ayetler

¹⁶ Hacc suresi, 5. ayet.

¹⁷ Yusuf suresi, 68. ayet.

“Olgunluk çağına erişince, ona (Hz. Yusuf) hikmet ve ilim verdik. İşte biz, iyi davrananları böyle mükâfatlandırırız.”¹⁸

“Andolsun! Biz Dâvûd’a ve Süleyman’a ilim verdik. Onlar, “Hamd, bizi mü’min kullarının birçoğundan üstün kılan Allah’a mahsustur” dediler. Süleyman, Dâvûd’a varis oldu ve, “Ey insanlar, bize kuş dili öğretildi ve bize her şey verildi. Şüphesiz bu, apaçık bir lütuftur” dedi.”¹⁹

“Biz, Lût’a da bir hikmet ve bir ilim verdik ve onu çirkin işler yapan memleketten kurtardık.”²⁰

Kur’an-ı Kerim’de peygamber olmayan bazı kişilere de ilim verildiğinden bahsedilir. Tefsir kitaplarında Hz. Hızır olarak açıklanan zâta da ilim verilmiştir:

“Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş, kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.”²¹

Örneklerden insana verilen ilmin Rabbimizin bir lütfu ve in’âmı olduğu ve iyilik yapanlara bu iyiliklerinin bir karşılığı olarak verildiği anlaşılmaktadır.

Yüce Allah bazı kavimlere de verdiği ilim ile onları devirlerinde diğer milletlerden üstün kılmıştır:

“Andolsun, İsrailoğullarını o alçaltıcı azaptan; Firavun’dan kurtardık. Çünkü o, haddi aşanlardan bir zorba idi. Andolsun, onları, bir bilgi üzerine (dönemlerinde) âlemlere üstün kıldık.”²²

İnsanların sahip oldukları ilim bazen onların haddi aşmasına ve şımarmasına da sebep olmuştur. Bunun sonucunda ise bu insanlar helake duçar olmuşlardır:

¹⁸ Yusuf suresi, 22. ayet.

¹⁹ Neml suresi, 15-6. ayetler.

²⁰ Enbiya suresi, 74. ayet.

²¹ Kehf suresi, 65. ayet.

²² Duhan suresi, 30-2. ayetler.

“Peygamberleri onlara apaçık deliller getirince, sahip oldukları bilgi ile şımardılar (ve onları alaya aldılar). Sonunda alaya almakta oldukları şey kendilerini sarıverdi.”²³

Görüldüğü üzere ilim, bazı kavimleri diğer milletlerden üstün kılabılırken, sahip olunan ilim ile şıarmak ve hakkı kabulden yüz çevirmek ise bir helak sebebi olabilmektedir.

İnanmayanların ilmi

Kur'an-ı Kerim'de inanmayanların ahiret ilminden nasiple-ri olmadığı açıkça ifade edilir. İnanmayanlar sadece dünyevi ilimlere sahip olabilirler. Bu durum şu şekilde açıklanır:

“Öyle ise bizim zikrimizden (Kur'an'dan) yüz çeviren ve dünya hayatından başka bir şey istemeyen kimselerden yüz çevir. İşte onların ilimden ulaşabildikleri nokta! Şüphesiz senin Rabbin, yolundan sapanı daha iyi bilir. O, hidayete ereni de daha iyi bilir.”²⁴

Bilgi Edinme Vasıtaları

İnsanın bilgi edinme vasıtaları İslam düşünce tarihinde tartışılmış bir konudur. Bu tartışmada bilgi vasıtalarının neler olduğu yanında bu vasıtaların güvenilirliği de bahis mevzuu olmuştur.

İnsanın bilgi edinme vasıtaları şunlardır:

1. Beş duyu organı
2. Akıl
3. Vahy
4. Rüya

Şimdi bu bilgi edinme vasıtalarını kısaca açıklayalım:

²³ Mümin suresi, 83. ayet.

²⁴ Necm suresi, 29-30. ayetler.

1. Beş Duyu Organı

İnsan işitme, görme, koku alma, tat alma ve dokunma hislerine sahip olarak yaratılmıştır. Havas-ı hamse olarak bilinen beş duyu organımız hakkında Yüce Kitabımızda müteaddit ayetler mevcuttur.

a) Görme

“Şüphesiz biz insanı, karışım hâlindeki az bir sudan (medeniden) yarattık ve onu imtihan edeceğiz. Bu sebeple onu işitir ve **görür** kıldık.”²⁵

“Eğer dileseydik, onların gözlerini büsbütün kör ederdik de (bu hâlde) yola koyulmak için didişirlerdi. Fakat nasıl görecekler ki?!”²⁶

Görüleceği üzere insan görme duyası ile nimetlendirilmiştir. Görme insan için bir bilgi kaynağıdır. Hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığımız bir varlığı görmekle onun hakkında birçok bilgi edinmiş oluruz. Bununla birlikte gözün verdiği bilgiler her zaman mutlak manada güvenilir olmayabilir. Bazen gözlerimiz yanılabilir veya yanıltılabilir. Hakikati anlamakta göze tümüyle güvenilemez. Bunun örnekleri Kur’an’ımızda mevcuttur.

“(Sihirbazlar), “Ey Mûsâ! Ya önce sen at, ya da önce atalar biz olalım” dediler. (Mûsâ), “Siz atın” dedi. Bunun üzerine onlar (ellerindeki) atınca insanların gözlerini büyülediler ve onlara korku saldılar. Büyük bir sihir yaptılar.”²⁷

“Hani karşılaştığınız zaman onları gözlerinize az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu ki Allah, olacak bir işi gerçekleştirsin. Bütün işler Allah’a döndürülür.”²⁸

²⁵ İnsan suresi, 2. ayet.

²⁶ Yasin suresi, 66. ayet.

²⁷ A’raf suresi, 115-6. ayet.

²⁸ Enfal suresi, 44. ayet.

Demek ki sihir vb. özel durumlar insan duyularını etkileyebilmekte ve bu duyular vasıtasıyla edinilen bilginin güvenilirliğine helal getirmektedir. Yine savaş vb. özel durumlar veya heyecanlı veya endişeli/sıkıntılı anlarda insanın duyu organları içinde bulunulan durumdan etkilenmekte ve hakikati farklı algılamaktadır:

“Ona (Belkıs’a) “köşke gir” denildi. Köşkü görünce onu (zeminini) derin bir su sandı ve eteklerini topladı. Süleyman, ona “Bu, (zemini) billurdan döşenmiş bir köşktür” dedi.”²⁹

“Hani dağı sanki bir gölgelikmiş gibi onların (İsrailoğullarının) üstüne kaldırmıştık da üzerlerine düşecek sanmışlardı. (Onlara:) “Size verdiğimiz Kitab’a sımsıkı sarılın ve onun içindekileri hatırlayın ki, Allah’a karşı gelmekten sakınasınız” demiştik.”³⁰

b) İşitme

İşitme de Rabbimizin insana verdiği önemli bir duydur. Kur’an’da insanın özellikleri sayılırken işitme görmeden önce zikredilir: “...Bu sebeple onu **işitir** ve **görür** kıldık.”³¹

Her ne kadar “leysel haberu kel ıyan” (işitmek görmek gibi değildir.) fehvası mevcutsa da işitme bilgi aktarımında gözden ilerde bir makama sahiptir. Kör peygamber mevcut iken sağır peygamber yoktur. Hz. Yakub (a.s.)’ın gözlerinin ağlamaktan kör olduğu Yusuf suresinde zikredilir:

“Vah! Yûsuf’a vah!” dedi ve üzüntüden iki gözüne ak düştü. O artık acısını içinde saklıyordu.”³²

Haber alma vasıtası kulaktır. İnsanın iman etmesi, işitmesi ile kemâl bulur. Duymayan ve dolayısıyla anlayamayan insanın iman etmesi de zordur.

²⁹ Neml suresi, 44. ayet.

³⁰ A’raf suresi, 171. ayet.

³¹ İnsan suresi, 2. ayet.

³² Yusuf suresi, 84. ayet.

“Ey insanlar! Size bir örnek verildi. Şimdi ona iyi kulak verin (dinleyin). Sizin Allah’tan başka taptıklarınız bir sinek dahi yaratamazlar, hepsi bunun için toplansalar bile. Eğer sinek onlardan bir şey kapsa, bunu ondan kurtaramazlar. İsteyen de âciz, istenen de.”³³

“Biz onlardan önce, kendilerinden daha zorlu nice nesilleri helâk ettik de ülke ülke dolaşıp kaçacak delik aradılar. Kaçacak bir yer mi var? Şüphesiz bunda, akıllı olan yahut hazır bulunup kulak veren kimseler için bir öğüt vardır.”³⁴

Görüldüğü üzere Rabbimiz kulağa ve dolayısıyla dinlemeye/işitmeye büyük değer vermekte ve kullarını dinlemeye davet etmektedir.

İşitme duyumuz da mutlak manada gerçek bilgi kaynağı olamaz. Bazı durumlar da kulak duyduğu sesi farklı olarak algılayabilir ve yanlış anlamaya neden olabilir. Günlük hayatımızda her insanın başına gelen bu durum kulağımızın bilgi kaynağı olması bakımından güvenilirliğini sarsmıştır.

Kutsal Kitabımızda kulağı olduğu halde işittiğini anlamayanlardan sıkça söz edilir:

“İçlerinden, (Kur’an okurken) seni dinleyenler de var. Onu anlamamaları için kalpleri üzerine perdeler (gereriz), kulaklarına ağırlık koyarız...”³⁵

“Andolsun biz, cinler ve insanlardan, kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçoklarını cehennem için var ettik. İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar. İşte bunlar gafillerin ta kendileridir.”³⁶

³³ Hacc suresi, 73. ayet.

³⁴ Kaf suresi, 36-7. ayetler.

³⁵ Enam suresi, 25. ayet.

³⁶ A’raf suresi, 179. ayet.

“Onları gördüğün zaman kalıpları hoşuna gider. Konuşurlarsa sözlerine kulak verirsin. Onlar sanki elbise giydirilmiş kereste gibidirler. Her kuvvetli sesi kendi aleyhlerine sanırlar. Onlar düşmandır, onlardan sakın! Allah onları kahretsin! Nasıl da (haktan) çevriliyorlar!”³⁷

Dilimizdeki “suçlu alıngan olur.” atasözü münafıkların işittikleri her sesi kendi aleyhlerine olarak yorumlamalarına güzel bir örnektir. Bu ayette ayrıca işitme duyusunun, haki-kati, insanın içinde bulunduğu ruh haline göre farklı olarak aksettirebileceğine de delil vardır.

c) Tat alma

Tat alma duyusu da insan için bir bilgi kaynağıdır. Ancak malumdur ki insan tat alma duyusu ile dar bir bilgi alanına sahip olabilir. Kur'an'ımızda tat alma duyusuna hitap eden ayetler mevcuttur.

“Allah’a karşı gelmekten sakınanlara söz verilen cennetin durumu şöyledir: Orada bozulmayan su ırmakları, **tadı değişmeyen** süt ırmakları, içenlere **zevk veren** şarap ırmakları ve süzme bal ırmakları vardır. Orada onlar için meyvelerin her çeşidi vardır. Rablerinden de bağışlama vardır. Bu cennetliklerin durumu, ateşte temelli kalacak olan ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimselerin durumu gibi olur mu?”³⁸

“O, birinin suyu lezzetli ve tatlı, diğerininki tuzlu ve acı olan iki denizi salıverip aralarına da görünmez bir perde ve karışmalarını önleyici bir engel koyandır.”³⁹

Tat alma duyusu da yanılabilir. Hasta iken insanın her tadı acı olarak algılaması buna örnektir.

³⁷ Münafikun suresi, 4. ayet.

³⁸ Muhammed suresi, 15. ayet.

³⁹ Furkan suresi, 53. ayet

Duyu organlarımızın yanılabilmesine en güzel örneklerden birisi de serap olayıdır. Yüce rabbimiz serap hadisesini Kur'an'da zikreder:

“İnkâr edenlere gelince; onların amelleri ıssız bir çöldeki serap gibidir. Susamış kimse onu su sanır. Yanına geldiğinde hiçbir şey bulamaz. (Tıpkı bunun gibi kâfir de hesap günü amellerinden bir şey bulamaz). Ancak Allah'ı yanında bulur da Allah onun hesabını tastamam görür. Allah, hesabı çabuk görendir.”⁴⁰

Tat alma duyusunun verdiği bilgiyi insanın başka hiçbir şekilde edinmesi mümkün değildir. Acının acılığı tarif ile anlaşamaz. Tuzluyu, ekşiyi, tatlıyı vb. ancak tadarak anlayabiliriz. Hiçbir deneysel çalışma maddenin tadını tarif edemez.

“Ebediyen genç kalan uşaklar, onların etrafında; içmekle başlarının dönmeyeceği ve sarhoş olmayacakları, cennet pınarından doldurulmuş sürahileri, ibrikleri ve kadehleri, beğendikleri meyveleri ve arzu ettikleri kuş etlerini dolaştırırlar.”⁴¹

d) Koku alma

Koku alma duyusu da bir bilgi kaynağıdır. Kur'an'da koku duyusundan bahsedilir:

“Allah, yeri yaratıklar için var etti. Orada meyve(ler) ve salkımlı hurma ağaçları vardır. Yapraklı taneler, **hoş kokulu** bitkiler vardır. O hâlde, Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz?”⁴²

“Şüphesiz iyi kimseler, Naîm cennetindedirler. Koltuklar üzerinde, (etrafi) seyrederek. Onların yüzlerinde, nimetlerin sevincini görürsün. Onlara, mühürlü (el değmemiş) saf bir içecekten içirilir. Onun (içiminin) sonu **bir misktir** (ağızda misk

⁴⁰ Nur suresi, 39. ayet.

⁴¹ Vakıa suresi, 17-21. ayetler.

⁴² Rahman suresi, 10-3. ayetler.

gibi koku bırakır). İşte yarışanlar, bunun için yarışınlar. O içeceğin katkısı tesnimdir. Bir pınar ki, Allah'a yakın olanlar ondan içerler."⁴³

"O gün birtakım yüzler vardır ki zillete bürünmüşlerdir. Çalışmış, (boşa) yorulmuşlardır. Kızgın ateşe girerler. Son derece kızgın bir kaynaktan içirilirler. Onlara, acı ve kötü kokulu bir dikenli bitkiden başka yiyecek yoktur. O, ne besler ne de açlıktan kurtarır."⁴⁴

"(Hz. Yusuf) Bu gömleğimi götürün de babamın yüzüne koyun ki, gözleri açılsın ve bütün ailenizi bana getirin" dedi. Ker- van (Mısır'dan) ayrılınca babaları (Hz. Yakub), "Bana bunak demezseniz, şüphesiz ben Yûsuf'un kokusunu alıyorum" dedi."⁴⁵

Koku duyusu da çok dar bir bilgi alanına sahiptir. Varlıklar hakkında kokuları ile de bilgi sahibi olabiliriz. Kötü kokunun bozulmuş bir yiyeceğe delaleti gibi. Ancak burnumuzun getirdiği her bilgi de yine mutlak doğru olmayabilir. Burun da diğer duyu organlarımız gibi yanılabilir. Algıladığı bir kokuyu iki farklı insan farklı şeyler olarak tanımlayabilirler. Bu durum bize koku alma duyumuzun da bilgi kaynağı olması bakımından mutlak hakikate ulaşmada yetersiz olduğunu gösterir.

e) Dokunma

Dokunma duyumuz bir bilgi kaynağıdır. Varlıkların sertlik veya yumuşaklıklarını, sıcaklık ve soğukluklarını vb. özellikle-rini dokunarak anlarız. Bu duyumuzla ilgili olarak Rabbimiz:

"Şüphesiz âyetlerimizi inkâr edenleri biz ateşe atacağız. Derileri yanıp döküldükçe, azabı tatmaları için onların deri-

⁴³ Mutaffifin suresi, 22-8. ayetler.

⁴⁴ Gaşıye suresi, 2-7. ayetler.

⁴⁵ Yusuf suresi, 93-4. ayetler

lerini yenileyeceğiz. Şüphesiz Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”⁴⁶

“Onlar ve eşleri gölgelerde koltuklara yaslanmaktadır.”⁴⁷

“Sabretmelerine karşılık da onları cennet ve ipek(ten giysiler) ile mükâfatlandırır. Orada koltuklar üzerine kurulmuş olarak bulunurlar. Orada ne güneş (yakıcı sıcak) görürler, ne de dondurucu soğuk.”⁴⁸

“Onlar için cehennem ateşinden döşek, üstlerinde de cehennem ateşinden örtüler var. İşte biz zalimleri böyle cezalandırırız.”⁴⁹

“Onlar astarları kalın ipekten olan döşeklere yaslanırlar. Bu iki cennetin meyveleri (zahmetsizce alınacak kadar) yakındır.”⁵⁰

“...İnkâr edenler için ateşten giysiler biçilmiştir. Başlarının üstünden de kaynar su dökülür. Onunla, karınlarının içindekiler ve derileri eritilir. Onlar için bir de demirden topuzlar vardır.”⁵¹

Dokunma duyumuz da bazen yanılabılır. Dolayısıyla dokunma sayesinde elde ettiğimiz bilgilere de her zaman tam anlamıyla güvenilemez. Elimizi önce sıcak suya sokup sonra ılık uya sokunca ılık suyu olduğundan daha soğuk algılarız. Bu durum dokunma duyumuzun yanılabilceğinin basit bir örneğidir.

“Şehirde birtakım kadınlar, “Aziz’in karısı, (hizmetçisi olan) delikanlısından murad almak istemiş. Ona olan aşkı yürüğe işlemiş. Şüphesiz biz onu açık bir sapıklık içinde görü-

⁴⁶ Nisa suresi, 56. ayet.

⁴⁷ Yasin suresi, 56. ayet.

⁴⁸ İnsan suresi, 12-3. ayetler.

⁴⁹ A’raf suresi, 41. ayet.

⁵⁰ Rahman suresi, 54. ayet.

⁵¹ Hacc suresi, 19-21. ayetler.

yoruz” dediler. Kadın, bunların dedikodularını işitince haber gönderip onları çağırdı. (Ziyafet düzenleyip) onlar için oturup yaslanacakları yer hazırladı. Her birine birer de bıçak verdi ve Yûsuf’a, “Çık karşlarına” dedi. Kadınlar Yûsuf’u görünce, onu pek büyüttüler ve şaşkınlıkla ellerini kestiler. “Hâşâ! Allah için, bu bir insan değil, ancak şerefli bir melektir” dediler.”⁵²

Görüldüğü üzere kadınların dokunma duyuları aşırı şaşkınlık sonucu ellerinin kesilmesi bilgisini güvenilir bir şekilde kadınlara vermemiştir.

Beş duyumuzdan kısaca bahsettikten sonra bilgi kaynağı olarak akli açıklamaya geçelim.

2. Akıl

Akıl da bir bilgi edinme vasıtasıdır. Düşünce ve muhakeme gücü olarak da isimlendirebileceğimiz akıl, bilgi edinme açısından insana büyük imkânlar açar. Akıl sayesinde insan hayatını devam ettirme için gerekli bilgiyi edinir. Akıl, insana sahip olduğu bilgilerden hareketle yeni bilgiler edinmesini temin eder.

Yine akıl beş duyu ile elde edilen bilgilerden hareketle bu bilgilerin arka planını yorumlar ve daha farklı sonuçlara ulaşır. Bir manada akıl hem bilgi edinme vasıtası hem de bilgileri yorumlama melekesidir.

Kur’an-ı Kerim’de Rabbimiz insanı akıllı olması sebebiyle sorumlu tuttuğunu açıklar:

“...Ey akıl sahipleri! Allah’a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz.”⁵³

“Onlar ayaktayken, otururken ve yanları üzerine yatarken Allah’ı anarlar. Göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünür-

⁵² Yusuf suresi, 30-1. ayetler.

⁵³ Mâide suresi, 100. ayet.

ler. “Rabbimiz! Bunu boş yere yaratmadın, seni eksikliklerden uzak tutarız. Bizi ateş azabından koru” derler.”⁵⁴

“Bu Kur’an; kendisiyle uyarılınsınlar, Allah’ın ancak tek ilâh olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri düşünüp öğüt alsınlar diye insanlara bir bildiridir.”⁵⁵

“Andolsun, biz bunu insanlar arasında, düşünüp ibret alsınlar diye tekrar tekrar açıkladık. Fakat insanların çoğu nankörlükte diretiler.”⁵⁶

Akletmeyenlerin cehennemdeki pişmanlıkları Kur’an’da şu şekilde açıklanır:

“Yine şöyle derler: “Eğer kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık, şu alevli ateştekilerden olmazdık. İşte böylece günahlarını itiraf ederler. Artık alevli ateştekiler Allah’ın rahmetinden uzak olsun!”⁵⁷

Ayetlerden anlaşıldığına göre aklın var olması bilgi edinilmesi için yeterli değildir. Aklın kullanılması en önemli şarttır. İnanmayanlar akılları olmadığından dolayı inkâr etmiş değildiler. Onlar akıllarını kullanmadıkları için cehenneme duçar olmuşlardır. Yoksa akli olmayan zaten dinen sorumlu değildir ki azaba duçar olsun.

Yine ayetler akıllı olan her insanın aklını kullanmadığını da ifade etmektedir ki bu durum bizim kendi hâlimizi bir defa daha gözden geçirmemiz gerekliliğini hatırlatır. Herkes akıllı ama acaba herkes aklını kullanıyor mu?

Akl da bazen yanılabilir. Bu yüzden aklın getirdiği tüm bilgilere her zaman güvenilmez. Sarhoş olma durumunda kişinin aklî melekeleri zaafa uğramaktadır. Yine aşırı yaşlılık

⁵⁴ Âl-i İmran suresi, 191. ayet.

⁵⁵ İbrahim suresi, 52. ayet.

⁵⁶ Furkan suresi, 50. ayet.

⁵⁷ Mülk suresi, 10-1.ayetler.

ve bunama gibi durumlarda akıl sağlığı bozulmakta ve insanı yanlış yönlendirebilmektedir.

“Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar... namaza yaklaşmayın.”⁵⁸

“Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Çünkü kıyamet sarsıntısı çok büyük bir şeydir. Onu göreceğiniz gün, her emzikli kadın emzirmekte olduğu çocuğundan geçer ve her hamile kadın da karnındaki çocuğunu düşürür. İnsanları sarhoş görürsün; hâlbuki onlar sarhoş değillerdir. Ne var ki Allah'ın azabı çok şiddetlidir.”⁵⁹

Demek ki içkinin sarhoş edip akli gidermesi gibi kıyamet saatinde gördükleri dehşetli manzaralar karşısında insanlar akli melekelerini yitirecekler ve sanki sarhoş gibi olacaklardır. Bu gerçek bize aklın, aşırı heyecan, korku, endişe ve hatta sevinç anlarında yanılabilceğini bu durumlarda insana doğruyu yanlış, yanlış doğru olarak gösterebileceğini açıklamaktadır.

Lut kavmi, şehvetin insanın aklını gidererek onu sarhoşluğa düşürdüğüne bir örnektir. Artık onların ne söz dinleyecek kullakları, ne görececek gözleri, ne de akledecek akılları mevcuttu:

“(Melekler, Lût'a:) “Ömrüne andolsun ki onlar (şehvetten) gözleri dönmüş hâlde, sarhoşlukları içinde bocalayıp duruyorlar (Bu durumda asla seni dinlemezler)” dediler.”⁶⁰

Dinimiz akletmeye büyük önem vermiştir. Rabbimizin insana verdiği en büyük nimetlerden birisi de akletme yeteneğidir. Bu anlamda insanı hayvanlardan ayıran ve onu sorumlu kılan vasıf akıldır. Kur'an'da akletmeyenler hakkında:

⁵⁸ Nisa suresi, 43. ayet.

⁵⁹ Hacc suresi, 1-2. ayetler.

⁶⁰ Hicr suresi, 72. ayet.

“Şüphesiz, yeryüzünde yürüyen canlıların Allah katında en kötüsü, akıllarını kullanmayan (gerçeği görmeyen) sağır- lar, dilsizlerdir.”⁶¹ buyurmuştur.

“Eğer Rabbin dileyseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi el- bette topyekûn iman ederlerdi. Böyle iken sen mi mü’min ol- sunlar diye, insanları zorlayacaksın? Allah’ın izni olmadıkça, hiçbir kimse iman edemez. Allah, azabı **akıllarını (güzelce) kullanmayanlara** verir. De ki: “Göklerde ve yerde neler var, bir baksanıza.” Fakat âyetler ve uyarılar, inanmayan bir toplu- ma hiçbir fayda sağlamaz.”⁶²

Demek ki uyarılar ve mucizeler aklını kullanmayan insan- lara hiçbir tesir göstermiyor. Ayetlerde imanın, akli kullanma ile bağlantısı açık şekilde vurgulanmıştır.

3. Vahiy

İnsanın bilgi kaynaklarından biri de vahiydir. İslam âlimleri bu kaynağa nakl adını da vermişlerdir. Nakl, insana Yüce Al- lah tarafından verilmiş ilmi ifade eder ki bu ise kutsal kitaplar ve peygamberlerin bildirdiklerinden ibarettir.

Kur’an’da Rabbimizin göndermiş olduğu kutsal kitaplarla insanı bilgilendirdiği ifade edilir:

“... (Ey Muhammed!) Sana bu kitabı; her şey için bir açıkla- ma, doğru yolu gösteren bir rehber, bir rahmet ve Müslüman- lar için bir müjde olarak indirdik.”⁶³

“O, sana Kitab’ı hak ve kendisinden öncekileri doğrulayı- cı olarak indirdi. O, daha önce Tevrat’ı ve İncil’i insanlar için birer hidayet olarak indirmişti. Furkan’ı da indirdi. Şüphesiz,

⁶¹ Enfal suresi 22. ayet.

⁶² Yunus suresi, 99-101. ayetler.

⁶³ Nahl suresi, 89. ayet.

Allah'ın âyetlerini inkâr edenler için şiddetli bir azap vardır. Allah, mutlak güç sahibidir, intikam sahibidir.”⁶⁴

“...Allah, sana kitabı (Kur'an'ı) ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğin şeyleri öğretmiştir. Allah'ın sana lütfu çok büyüktür.”⁶⁵

Allah tarafından insana peygamberler aracılığıyla ulaştırılmış bilginin doğruluğunda asla şüphe yoktur. Her şeyin en doğrusunu bilen Allah Teâlâ'nın bilgisinde bir yanlışlık veya eksikliğin olması düşünülemez. Bu durum Kutsal Kitabımızda:

“Kendisinde hiçbir şüphe bulunmayan bu Kitab'ın indirilişi, âlemlerin Rabbi tarafındandır.”⁶⁶

“Hâlâ Kur'an'ı düşünüp anlamaya çalışmıyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, mutlaka onda birçok çelişki bulurlardı.”⁶⁷

Kur'an'da bir çelişkinin veya yanlış bir bilginin bulunmadığı açıkça ifade edilmektedir. Bu durum insanın bilgi kaynağı olması bakımında naklin güvenilirliğini ifade etmektedir.

Ancak burada temel bir problem vardır. İnanmayan insan için vahiy bir bilgi kaynağı olabilir mi? Bu soruya olumlu cevap mümkün değildir. Elbette bir insan inanmadıkça vahyin ona verebileceği bir bilgi olamaz.

Vahyin insanlığa ulaştırdığı bilgi tam anlamıyla güvenilir olmakla birlikte bu bilginin muhatabı insan olması hasebiyle farklı şekillerde yorumlanabilmiş ve tarihte birçok tartışmanın temel nedeni olmuştur. Kur'an'da Rabbimiz bu durumu:

“Onlar, kendilerine bilgi geldikten sonra, aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Eğer (azabın) belli bir

⁶⁴ Âl-i İmran suresi, 3-4. âyetler.

⁶⁵ Nisa suresi, 113. âyet.

⁶⁶ Secde suresi 2. âyet.

⁶⁷ Nisa suresi, 82. âyet.

süreye kadar (ertelenmesi ile ilgili olarak) Rabbinden bir söz geçmiş olmasaydı, aralarında hemen hüküm verilirdi..."⁶⁸

"Şüphesiz Allah katında din İslâm'dır. Kitap verilmiş olanlar, kendilerine ilim geldikten sonra sırf, aralarındaki ihtiras ve aşırılık yüzünden ayrılığa düştüler. Kim Allah'ın âyetlerini inkâr ederse, bilsin ki Allah hesabı çok çabuk görendir."⁶⁹ buyurarak açıklamıştır.

Görülüyor ki bilginin güvenilirliği farklı bir husus, o bilginin doğru yorumlanması ve anlaşılması farklı bir husustur. İnanan insanın sağlam bir bilgi kaynağı durumunda olan nakli, inceden inceye düşünüp, derinlemesine idrake çalışarak doğru bir yorumlama ile anlamaya çalışması gerekmektedir.

"Onlar Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalplerin üzerinde kilitleri mi var?"⁷⁰

"Andolsun biz, Kur'an'ı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan?"⁷¹

İnsanlar kendilerine ulaşan bilgilerden anlayamadıklarını o için ehline/uzmanına sorarak doğru açıklamasını elde etmelidirler. Kendi anlayışlarına göre yorum yapma hakları her zaman mevcuttur ancak doğruya ulaşmanın yolu Kur'an'da şöyle açıklanır:

"Kendilerine güvenlik (barış) veya korku (savaş) ile ilgili bir haber geldiğinde onu yayarlar. Hâlbuki onu peygambere ve içlerinden yetki sahibi kimselere götürselerdi, elbette bunlardan, onu değerlendirip sonuç (hüküm) çıkarabilecek nite-likte olanları onu anlayıp bilirlerdi..."⁷²

⁶⁸ Şura suresi, 14. ayet.

⁶⁹ Âl-i İmran suresi, 19. ayet.

⁷⁰ Muhammed suresi, 24. ayet.

⁷¹ Kamer suresi, 17. ayet.

⁷² Nisa suresi, 83. ayet.

“Senden önce de ancak, kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkekleri peygamber olarak gönderdik. Eğer bilmiyorsanız ilim sahiplerine sorun.”⁷³

Vahyin bir diğer boyutu da Hz. Peygamber efendimizin insanlara bildirdikleridir. Peygamber efendimizin bir insan olarak bilemeyeceği konularda bizlere aktardığı bilgiler Allah’tan aldığı bilgilerdir. Bu bilgiler Kur’an’ın Peygamberimiz tarafından yorumlanmasıyla elde edilmiş bilgiler olabildiği gibi Rabbimizin Peygamberimize Kur’an dışı iletişimle bildirdiği bilgilerdir. Rabbimizin Peygamberimizle olan Kur’an dışı iletişimine şu örneği verebiliriz:

“Hani peygamber eşlerinden birine, gizli bir söz söylemişti. Fakat eşi o sözü (başkasına) haber verip Allah da bunu peygambere bildirince, peygamber bunun bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber, bunu ona (sırrı açıklayan eşine) haber verince o, “Bunu sana kim bildirdi?” dedi. Peygamber, “Bunu bana, hakkıyla bilen ve hakkıyla haberdar olan Allah haber verdi” dedi.”⁷⁴

Ayette bahsedilen bilgi Kur’an’da bulunmadığına göre bu bilgi Rabbimiz tarafından Peygamberimize Kur’an dışı bir bilgi olarak verilmiştir.

Peygamberimizin bildirdiği bilgiler de bilgi kaynağı olması bakımından güvenilirdir. Çünkü Peygamberimiz kendi hevâ ve arzularına göre konuşmadığı açıkça ifade edilmiştir:

“Battığı zaman yıldızla andolsun ki, arkadaşınız (Muhammed haktan) sapmadı ve azmadı. O (Muhammed), nefis arzusu ile konuşmaz. (Size okuduğu) Kur’an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir.”⁷⁵

⁷³ Nahl suresi, 43. ayet.

⁷⁴ Tahrim suresi, 3. ayet.

⁷⁵ Necm suresi, 1-4. ayetler.

Bu noktada insanın peygamberimizin bildirdiklerine inanması ile duyduğu herhangi bir söze inanması arasında inanmanın mantığı açısından bir fark yoktur. Şöyle ki insan, günlük yaşamında birçok insanla karşılaşmakta ve bu görüşme ve konuşmalar esnasında birçok sözler duymakta ve bunların bir kısmına inanırken diğer bir kısmına ise inanmamaktadır. Bu durum konuştuğu kişinin kendisinde oluşturduğu güvenle alakalı bir husustur. Öyle durumlar olur ki inanılmayacak derecede şaşırtıcı bir bilgi çok güvenilen bir insan tarafından getirilince inanılırken, çok daha basit bir konuda güvenilir olmayan bir insanın getirdiği bilgiye şüphe ile yaklaşılmaktadır. Demek ki inanmada bilginin niteliğinden daha çok bilgiyi getirenin güvenilirliği belirleyici olmaktadır.

Gündelik hayatında kendisine gelen hemen hemen her habere inanan modern insanın, hayatı boyunca bir kez bile güven problemi yaşatmamış Peygamberimizin bildirdiklerine inanmaması veya en azından şüphayla bakması şaşılacak bir husustur.

Daha hazin bir durum da şudur ki döneminde yaşayan insanlar, peygamberimizin şahsını yalancılıkla itham etmiyorlardı. Onlar peygamberimizin insanlara ulaştırdığı vahyin mahiyetine itiraz ediyorlar ve vahyin içeriğini kabul onlara zor geliyordu.

“Ey Muhammed! Biz çok iyi biliyoruz ki söyledikleri elbette seni incitiyor. Onlar gerçekte seni yalanlamıyorlar; fakat o zalimler Allah’ın âyetlerini inadına inkâr ediyorlar.”⁷⁶

Bu durum bize bilgi kaynağı olması bakımından vahyin ikinci kısmı olarak nitelediğimiz peygamberimiz tarafından bildirilen bilgilerin güvenilirliği noktasında her hangi bir şüphe bulunmadığını ifade eder. Ayetten Peygamberimizin zamanında yaşayan münkirlerin kendilerine ulaşan bilgiyi gü-

⁷⁶ Enam suresi, 33. ayet.

vensizlik nedeniyle değil de mahiyeti itibarıyla reddettiklerini anlıyoruz.

“Yoksa onu (Muhammed kendisi) uydurdu mu diyorlar? De ki: “Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi siz de onun benzeri bir sûre getirin ve Allah’tan başka, çağırabileceğiniz kim varsa onları da yardıma çağırın. Hayır öyle değil. Onlar, ilmini kavrayamadıkları ve kendilerine yorumu gelmemiş olan bir şeyi yalanladılar. Kendilerinden öncekiler de (peygamberleri ve onlara indirilen kitapları) böyle yalanlamışlardı. Bak, o zalimlerin sonu nasıl oldu.”⁷⁷

4. Ledünni İlim

Bilindiği üzere vahiy peygamberlere ait bir kavramdır. Yüce Allah kullarından peygamber olmayanlara da bazı bilgiler verebilir. Ledünni ilim vahiy dışında Allah’ın kullarından istediğine dilediği bilgileri öğretmek suretiyle kendi katından verdiği ilme denir.

“Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş, kendisine **tarafımızdan bir ilim** öğretmiştik.”⁷⁸

Bu ilmin güvenilirliği konusundaki delil ise Hz. Musa’nın bu kişiyle sahip olduğu ilmi öğrenmek üzere arkadaşlık yapmak istemesidir. Hz. Musa bu ilmin doğru bilgi olduğu hususunda şüphe etmemiştir.

“Mûsâ ona, “Sana öğretilen bilgilerden bana, doğruya ile tici bir bilgi öğretmen için sana tabi olayım mı?” dedi. Adam, şöyle dedi: “Doğrusu sen benimle beraberliğe asla sabrede mezsın. İç yüzünü kavrayamadığın bir şeye nasıl sabredebir-

⁷⁷ Yunus suresi, 38-9. ayetler.

⁷⁸ Kehf suresi, 65. ayet.

lirsin?" Mûsâ, "İnşaallah beni sabırlı bulacaksın. Hiçbir işte de sana karşı gelmeyeceğim" dedi."⁷⁹

Bu ilim acaba hangi şartlara bağlıdır? Ve kimlere verilir? Gibi sorular akla geliyor. Bu sorulara cevap olması bakımından bazı ayetler verelim:

"Ey iman edenler! Eğer Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız; O, size iyiyi kötüden ayırt edecek bir anlayış verir ve sizin kötülüklerinizi örter, sizi bağışlar. Allah, büyük lütuf sahibidir."⁸⁰

"...Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona bir kıyış yolu açar."⁸¹

"...Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona işinde bir kolaylık verir."⁸²

"Allah, hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilmişse, şüphesiz ona çokça hayır verilmiş demektir. Bunu ancak akıl sahipleri anlar. Allah yolunda her ne harcar veya her ne adarsanız, şüphesiz Allah onu bilir. Zulmedenlerin yardımcıları yoktur. Sadakaları açıktan verirseniz ne güzel! Fakat onları gizleyerek fakirlere verirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır ve günahlarınızdan bir kısmına da keffaret olur. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."⁸³

"Süleyman, "Ey ileri gelenler! Onlar bana teslim olmadan önce hanginin bana onun (kraliçenin) tahtını getirebilir?" dedi... Kitaptan bilgisi olan biri, "Ben onu, gözünü kapayıp açmadan önce sana getiririm" dedi. Süleyman, tahtı yanında yerleşmiş hâlde görünce şöyle dedi: "Bu, şükür mü, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni denemek için, Rabbimin bana bir lüt-

⁷⁹ Kehf suresi, 66-9. ayetler.

⁸⁰ Enfal suresi, 29. ayet.

⁸¹ Talak suresi, 2. ayet.

⁸² Talak suresi, 4. ayet.

⁸³ Bakara suresi, 269-71. ayetler.

fudur. Kim şükrederse ancak kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse (bilsin ki) Rabbim her bakımdan sınırsız zengindir, cömerttir.”⁸⁴

Ledünni ilim hakkında şunu söylemekle yetineceğiz. İslam şeriatına göre samimi bir yaşantı ile amel eden muvahhid müminlere Rabbimizin bir Furkan mahiyetinde, hikmet cinsinden verdiği rahmetine matuf bir ilm-i mübarektir. Bu ilmin de sınırı ve tasdiki ancak şer’i şerife muvafakati ile mukayyettir. Şeriata uymayan her ilim ve havatır vesevas-ı şeytaniyyeden bir dürtü veyahut bir mekr-i ilâhîdir. Bu sebeple ilhamat türünden sayılacak keşf veya hatiften gelecek sesler hep bu şarta merbuttur. Şeriata muhalif de muvafık da olmayan varidat ve ilhamat ise nazar-ı beşeriyete arz edilmeyip sahibi kalbinde tavakkuf eder. İzhar etmez. Aksine setr ile ya teyid edecek bir haber veya reddedecek bir karine bekler.

5. Rüya

Rüya, her insanın yaşadığı ruhsal bir olaydır. Rüya bir bilgi türüdür. Ancak rüyanın doğru yorumlanması gerekmektedir. Kur’an’da Hz. Yusuf’un, Hz. Peygamberimizin ve Hz. İbrahim’in rüyalarından bahsedilir. Ayrıca Hz. Yusuf zamanındaki kralın ve Hz. Yusuf’un zindan arkadaşlarından iki kişinin rüyasından da bahsedilir. Demek ki rüyanın bir bilgi olması açısından kimin gördüğünün bir önemi yoktur. Bir peygamber de rüya yoluyla bilgilendirilebilir bir alelade insan da. Rüyanın yorumlanması ise farklı bir ilimdir ki Allah Teâlâ bu gerçeği şöyle açıklar:

“...İşte böylece biz Yûsuf’u o yere (Mısır’a) yerleştirdik ve ona (rüyadaki) olayların yorumunu öğretelim diye böy-

⁸⁴ Neml suresi, 38 ve 40. ayetler.

le yaptık. Allah, işinde galiptir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler.”⁸⁵

“(Hz. Yusuf) Rabbim! Gerçekten bana mülk verdin ve bana sözlerin (rüyaların) yorumunu öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada ve ahirette sen benim velimsin. Benim canımı Müslüman olarak al ve beni iyilere kat.”⁸⁶

Kur’an’da zikredilen rüyalar:

1. “Hani Yûsuf, babasına “Babacığım! Gerçekten ben (rüya-da) on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana boyun eğiyorlardı” demişti. Babası, şöyle dedi: “Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa, sana tuzak kurarlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır. İşte Rabbin seni böylece seçecek, sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek ve daha önce ataların İbrahim ve İshak’a nimetlerini tamamladığı gibi sana ve Yakub soyuna da tamamlayacaktır. Şüphesiz Rabbin hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”⁸⁷

“(Mısır’a gidip) Yûsuf’un huzuruna girdiklerinde; Yûsuf ana babasını bağrına bastı ve “Allah’ın iradesi ile güven içinde Mısır’a girin” dedi. Ana babasını tahtın üzerine çıkardı. Hepsi ona (Yûsuf’a) saygı ile eğildiler. Yûsuf dedi ki: “Babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbin onu gerçekleştirdi. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra; Rabbin beni zindandan çıkararak ve sizi çölden getirerek bana çok iyilikte bulundu. Şüphesiz Rabbin, diletiği şeyde nice incelikler sergileyendir. Şüphesiz O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”⁸⁸

2. “Onunla beraber zindana iki delikanlı daha girdi. Biri, “Ben rüyamda şaraplık üzüm sıkığımı gördüm” dedi. Diğeri,

⁸⁵ Yusuf suresi, 21. ayet.

⁸⁶ Yusuf suresi, 101. ayet.

⁸⁷ Yusuf suresi, 4-6. ayetler.

⁸⁸ Yusuf suresi, 99-100. ayetler.

“Ben de rüyamda başımın üzerinde, kuşların yediği bir ekmek taşıdığımı gördüm. Bize bunun yorumunu haber ver. Şüphesiz biz seni iyilik yapanlardan görüyoruz” dedi. Yûsuf dedi ki: “Sizin yiyeceğiniz yemek size gelmeden önce, onun ne olduğunu bildiririm. Bu, bana Rabbimin öğrettiklerindedir. Ben, Allah’a inanmayan ve ahireti inkâr eden bir milletin dinini bıraktım... Ey zindan arkadaşlarım! (Rüyanızın yorumuna gelince,) biriniz efendisine şarap sunacak, diğeri ise asılacak ve kuşlar başından yiyecektir. Yorumunu sorduğunuz iş böylece kesinleşmiştir.”⁸⁹

3. “Kral, “Ben rüyamda yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yediğini; ayrıca yedi yeşil başak ve yedi de kuru başak görüyorum. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumluyorsanız, rüyamı bana yorumlayın” dedi. Dediler ki: “Bunlar karma karışık düşlerdir. Biz böyle düşlerin yorumunu bilmiyoruz.”

“Yûsuf dedi ki: “Yedi yıl âdetiniz üzere ekin ekeceksiniz. Yiyeceğiniz az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında bırakın. Sonra bunun ardından yedi kurak yıl gelecek, saklayacağınız az bir miktar hariç bu yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek. Sonra bunun ardından insanların yağmura kavuşacağı bir yıl gelecek. O zaman (bol rızka kavuşup) sıra ve yağ sıkacaklar.”⁹⁰

4. “Çocuk (İsmail) kendisiyle birlikte koşup yürüyecek yaşı gelince İbrahim ona, “Yavrurum, ben rüyamda seni boğazladığımı gördüm. Düşün bakalım, ne dersin?” dedi. O da, “Babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın” dedi. Nihayet her ikisi de (Allah’ın emrine) boyun eğip, İbrahim de onu (boğazlamak için) yüz üstü yere yatırınca ona, şöyle seslendik: “Ey İbrahim! Gördüğün rüyanın hükmünü yerine getirdin. Şüphesiz biz iyilik yapanları

⁸⁹ Yusuf suresi, 36-7, 41. ayetler.

⁹⁰ Yusuf suresi, 43-9.

böyle mükâfatlandırırız. Şüphesiz bu apaçık bir imtihandır.” Biz, (İbrahim’e) büyük bir kurbanlık vererek onu (İsmail’i) kurtardık.”⁹¹

5. “Andolsun, Allah, Peygamberinin (Hz. Muhammed) rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse, siz güven içinde başlamanızı kazıtmış veya saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram’a gireceksiniz. Allah, sizin bilmediğinizi bildi ve size bundan başka yakın bir fetih daha verdi.”⁹²

Peygamber efendimiz sahabesine rüyalarını sorar ve rüya gören olmuşsa onu yorumlardı. Kendisi de gördüğü rüyaları ashabına anlatır ve sonra da yorumunu yapardı. Bu durum bize rüyanın bilgi olarak bir değer ifade ettiğinin ifadesidir.

“Semüre İbnu Cündeb (radıyallahu anh) anlatıyor: “Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sık sık: “Sizden bir rüya gören yok mu?” diye sorardı. Görenler de, O’na Allah’ın dilediği kadar anlatırlardı. Bir sabah bize yine sordu: “Sizden bir rüya gören yok mu ?” Kendisine: “Bizden kimse bir şey görmedi!” dediler. Bunun üzerine: “Ama ben gördüm.” dedi ve anlattı...”⁹³

Ancak her rüya hak katından olmayabilir. Şeytanın vesvesesi de olabilir:

“Urve (r.a.), Hz. Aişe radıyallahu anhâ’dan şunu nakletmiştir: “Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselâm bana dedi ki: “Rüyamda sen bana üç gece gösterildin: Melek seni bana bir ipek parçası içerisinde getirdi ve “Bu senin zevcendir, aç onu!” dedi. Ben de açtım, içindeki sendin. Ben (Hz. Aişe): “Bu rüya Allah katından ise, onu gerçekleştirecektir.” dedim.”⁹⁴

⁹¹ Saffat suresi, 102-11. ayetler.

⁹² Fetih suresi, 27. ayet.

⁹³ Buharî, Tâ’bir 48, Ezân (Sıfatı’s-Salat) 156, Teheccüt 12, Cenâiz 93, Büyü 2, Cihâd 4, Bedül-Halk 6, Enbiya 8, Tefsir, Beraet 15, Edeb 69; Müslim 23, (2275); Tirmizî, Rü’ya 10, (2295).

⁹⁴ Buhari, Nikâh 9, 35, Ta’bir 20, 21; Müslim, Fezâilü’s-Sahâbe 79; Tirmizi, Mena-

“Ebu Katâde (radiyallahu anh)’nin anlattığına göre: Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)’ın şöyle söylediğini işitmiştir: “Rüya Allah’tandır. Hulm (sıkıntılı rüya) şeytandandır. Öyle ise, sizden biri, hoşuna gitmeyen kötü bir rüya (hulm) göreceksin sol tarafına tükürsün ve ondan Allaha istiâze etsin (sığınsın). (Böyle yaparsa şeytan) kendisine asla zarar veremeyecektir.”⁹⁵

Verdiğimiz hadislerden hareketle sadık rüyalar gibi şeytanî rüyalar da vardır. Elbette şeytanî rüyalar doğru bir bilgi kaynağı olamazlar. Bu noktada sadık rüya ile şeytanî rüyayı nasıl ayırabiliriz? Sorusu aklımıza gelmektedir. İslam’ın ahkâmına aykırılık bulunan hiçbir rüya sadık rüya olamaz. İçinde haram ve günah olan bir husus bulunan rüyalar şeytanın aldatmacası ve vesvesesidir. En doğrusunu Allah bilir.

Netice itibariyle Allah her şeyi bilmektedir ve insanın bilgisi Allah’ın bilgisinin yanında çok az bir şeydir. Kur’an-ı Kerim’de bilgi değişik formlarda kullanılmıştır. Allah mutlak bilendir. Allah’ın bu bilgi içinde insana bildirdikleri sayesinde insan kainata hükmedebilmektedir. İslam düşünce tarihinde çokça tartışılan bir konu olan insanın bilgi edinme vasıtaları Kur’an temelli olarak beş grupta şu başlıklar altında incelenmiştir: Beş duyu organı, akıl, vahy, rüya. Bu başlıklar açıklanırken konuyu tavzif edici ara başlıklarla konu detaylandırılmıştır. Konu tamamen Kur’an merkezli olarak incelenmiştir. Vahy kültürü de Allah’ın insana kendi bilgisinden bildirmesi sayesinde oluşmuştur.

kıb (3875).

⁹⁵ Buharî Tıbb 39, Bed’ü'l-Halk 11, Tâ'bir 3, 4, 10,14, 46; Müslim, Rüya 5, (2262); Muvatta 1, (2, 957); Tirmizî, Rüya 4, (2288); Ebu Dâvud, Edeb 96, (5021).

MEHMET SITKI AKOZAN'IN DÎVÂNÇE-İ ŞİNÂVER'DE YER ALAN ÜÇ MİZAHÎ MEKTUBU¹

Özet

Mehmet Sıtkı Akozan (1890-), Edebiyatımızda unutulmuş bir şairdir. *Küllükname* isimli eseriyle tanınan bir şairdir. Biyografisi, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü* (Necatigil), *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü* (Kurdakul), *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi* (YKY) gibi belli başlı kaynaklara girmemiştir. *Dîvânçe-i Şinâver* adlı mizahî-eleştirel şiirlerinin yer aldığı kitabı Osmanlı alfabesiyle basılmıştır ve yeni harflere aktarılmamıştır. Akozan, dönemin mizah gazetelerinde yazdığı manzum parçaları bu eserinde bir araya getirmiştir. *Dîvânçe-i Şinâver* Cemiyet Kütüphanesi yayını olarak 1330/1914'te İstanbul'da basılmıştır. Yayınevi, *Dîvânçe*'yi "Kütübhaneye-i Mizâhdan" başlıklı bir diziye dâhil etmiştir. *Dîvânçe*'de yer alan üç mektubunda 1910'lu yılların yeni şiir anlayışlarına sâlik olan genç şairleri ve özellikle Edebiyat-ı Cedîde ve Fecr-i Âtîcileri hedef alan ifadelere yer verir. Burada üslûp çoğu zaman mizah yoluyla aşığılama edasına bürünür.

THREE HUMOROUS LETTERS OF MEHMET SITKI AKOZAN IN HIS DÎVÂNÇE-İ ŞİNÂVER

Abstract

Mehmet Sıtkı Akozan (1890 -) is a forgotten poet in our literature. He is a poet known with his work named Kullukname. His biography is not included in some leading resources such as *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*

¹ Ekev Akademi Dergisi, Erzurum 2008, sayı:37, ss. 301-307; Bu yazıya katkılılarından dolayı değerli araştırmacı Yusuf Turan Günaydın Bey'e teşekkürlerimi sunuyorum.

(Necatigil), *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü* (Kurdakul), *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi* (YKY). His book named *Dîvânçe-i Şinâver*, which includes humorous – critical poems, was published with Ottoman alphabet and not transferred into new letters. Akozan has brought together his poetical pieces which he published in the humor newspapers of his period, in this work. *Dîvânçe-i Şinâver* was published in Istanbul in 1330/1914 as a publication of Cemiyet Library. The published has included *Dîvânçe* in a series titled “*Kütübhaneye-i Mizâhdan*” In his three letters included in *Dîvânçe*, he included some expressions targeting the young poets who tend for the new understanding of poetry of 1910s, in particular the members of Edebiyat-ı Cedîde and Fecr-i Âtî. The style here is mainly a way of insulting through humor.

Giriş

Etimolojik olarak mezh kökünden türemiş olan mizah kelimesi “cidd”in yani ciddiyetin zıddı, gülmeye vesile olan, düşünceleri şaka ve nüktelerle anlatan söz yazı veya görsel ifadelerdir.² Mizah, yazılı, sözlü, görsel her ne şekilde olursa olsun, sosyal bir fenomendir. Mizahta hedef güldürme ise de çok defa düşündürme ve eleştiri ve iğnelemeyi de amaçlar. Mizah bu anlamda sağlıklı güldürme olarak da nitelendirilmektedir.³

Türk Edebiyatında, daha çok halk edebiyatı ile yeni edebiyatımızın çeşitli türlerinde olan mizah, divan nesrinde latife, şiirinde ise hiciv ve hezin şeklinde kendini göstermiştir. Halk edebiyatında Nasrettin Hoca ve Bekri Mustafa gibi mizah ustalarını güldürürken eğitmeyi ve öğretmeyi amaçlamışlardır.⁴

Kesriyeli Mehmet Sıtkı Akozan (1890-), *Küllüknâme*'siyle ünlü bir şairdir. *Dîvânçe-i Şinâver* adlı mizahî-eleştirel şiirle-

² Firuzabâdî, *Kâmus el-Muhît*, c. I, Mısır 1334, s. 249.

³ Azis Nesin, *Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı*, İstanbul 1973, s. 16.

⁴ İskender Pala, “Mizah”, *DİA*, İstanbul 2005, c. 30, s. 208; Nihat Işık, Sabri Koçak, *Eğitim Öğretimde Mizahın Faydalanma Yolları*, İzmir 1953, s. 8; İslam kültüründeki mizah anlayışıyla ilgili olarak bk. İbrahim Özgün, *Mizah ve Hz. Peygamber*, Basılmamış Lisans Tezi, Ankara 1999.

rinin yer aldığı kitabı Osmanlı alfabesiyle basılmıştır ve yeni harflere aktarılmamıştır. Akozan, dönemin mizah gazetelerinde⁵ yazdığı manzum parçaları bu eserinde bir araya getirmiştir.

Akozan, unutulmuş bir şairdir. Biyografisi, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü* (Necatigil), *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü* (Kurdakul), *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi* (YKY) gibi belli başlı kaynaklara girmemiştir. “Sıdkî” başlığı altında İbnülemin’de yer alıyorsa da o zamanlar sağ olan şairin, *Son Asır Türk Şairleri*’nin hem eski, hem yenilenmiş baskısında ölüm tarihi yer almaz.⁶ *Türkiye Yazarlar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*’nde ise “Akozan, Mehmet Sıtkı” başlıklı alt alta iki ayrı madde vardır ve ne gariptir ki, ikisi de aynı şahıstır. Burada Akozan için iki farklı ölüm tarihi gösterilmiştir.⁷

Dîvânçe-i Şinâver Cemiyet Kütüphanesi yayını olarak 1330/1914’te İstanbul’da basılmıştır. Yayınevi, Dîvânçe’yi “Kütübhaneye-i Mizâhdan” başlıklı bir diziyeye dâhil etmiştir. İçinde alaycı ifadelerle yazılmış mizahî şiirlerin yer aldığı eser, bu yönüyle ilgi çekici bir şiir toplamıdır. 1900’lü yılların edebiyat dünyasına *yeni* giren Batılı birtakım edebî, felsefî kavram ve kelimelerin bolca kullanıldığı bu metinlere bir örnek olarak 22 Mart 1326/1910 tarihli ve “Poetik (!) Bir Semâhat” başlıklı dörtlüğü alıntılatabiliriz:

⁵ Yeni Türk Edebiyatının ilk mizahi süreli yayını Terakki gazetesinin 1869’da vermeye başladığı mizah ekidir. İlk mizah gazetesi de “Diyojen” adıyla çıkmaya başlayan Teodor Kasab’ın çıkarmış olduğu gazetedir. Daha sonra II Meşrutiyetin lanıyla birlikte mizah dergilerinin sayısı hızla artmıştır. Bk. Münir Süleyman Çapanoğlu, *Basın Tarihimizde Mizah Dergileri*, İstanbul 1970, ss. 11-16.

⁶ Bk. İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri-IV*, Haz. İbrahim Baştuğ, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s. 2171-2174.

⁷ Bk. İhsan Işık, *Türkiye Yazarlar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, c. I, Elvan Yayınları, Ankara 2007, s.

“Prezante eyleyeyim de bizim redaktöre git;
Sanır Lamartin’i [?] Şarkın, görürse sonra sizi
Sakın sıkılma, değildir onun kadar pesimist
Koyar risâleye yaz sen güzelce bir poezi...”⁸

Şairin el yazısıyla üç mektubunun klişesi arkaları boş üç ayrı sayfaya basılmış ve formaların arasına müstakil olarak kiptapta yer almıştır. Mektuplar el yazısı nüshadan klişe olarak ve orijinaline göre küçültülerek aktarıldığı için okunaksızdır. Bu sebeple okunuşundan emin olamadığımız bazı kelimeler oldu. Bunları üç nokta koyarak gösterdik.

Akozan, mizahî şiirlerinde ve mizahî mektuplarında –bugün olduğu gibi– ünlem ve soru işareti vb. noktalama işaretlerinden alay etme maksadıyla yararlanmıştı. Üslûbu, yer yer mizah ölçülerini aşarak eskilerin “tehzîl” dediği türe dönüşür. *Dîvânçe*’de yer alan üç mektubunda 1910’lu yılların yeni şiir anlayışlarına sâlik olan genç şairleri ve özellikle Edebiyat-ı Cedîde ve Fecr-i Âfîcileri hedef alan ifadelere yer verir. Burada üslûp çoğu zaman mizah yoluyla aşağılama edasına bürünür. Kitaba klişesi eklenen mektuplar da mizahî olmak bakımından *Dîvânçe*’deki şiirleri tamamlayıcı bir role sahip gözükmektedir.

Mektupların Muhtevası

İlk mektup E. V. kısaltmasıyla hitap ettiği genç bir şaire yazılmıştır. Bu şair Akozan’dan edebî kimliğini ortaya koyacak bir yazı istemiştir. Genç şairin bu isteğini mizahla uğraştığı için haklı bulan Akozan şairin “gülünçlükler kataloguna girebilecek gençlerden” olduğunu belirterek sözlerine başlar: E. V., şiirle uğraşmakla kalmamakta, bir de fen konularında ahkâm

⁸ *Dîvânçe-i Şinâver*, Cemiyet Kütüphanesi, İstanbul 1330, s. 63-64.

kesmektedir. Akozan bu durumu şaşkırtıcı bulduğunu noktalama işaretlerinin de yardımıyla alaycı bir biçimde dile getirir. Ona göre bu gencin çelişkili bir tabiatı vardır. Akozan şairde gözlemlediği veya başkalarından duyduğu bazı davranış ve görüşleri tutarsız bulur. Üstelik bu metinler insanı esneten monologlarla doludur. Dolayısıyla şairin ilmî ve edebî kişiliğini tayin edebilmek dönemin gazetecilerinden Ebussüreyyâ Sâmî'nin bile gücünü aşan bir şey olacaktır. Abartılı ifadelerle şairin çılgın bir sima olduğunu vurgulayan Akozan, mektubunu, bu gencin aklını başına toplamasını öğütleyen bir cümleyle bitirir. Sonuçta anlarız ki, bu şiir heveslisi, bir şair değil, *müteşâir* bile olamaz.

İkinci mektup, döneminin siyasî yapısını söz konusu eden bir şikâyetnâme gibidir. Akozan döneminin siyasî dedikodularından bıkmıştır. Her sabah gazetelerden sütun sütun taşan bu tür tartışmalardan yola çıkarak dönemin yeni bir gerçeği hâline gelen “fırka (parti) modası”ndan dert yanar ve lafı buradan edebiyat partilerine getirir. Bu mektubun hedef tahtasında kendilerine “liberal şairler” diyen ve az sayıdaki bir kısım gençten oluşmuş bir topluluk vardır. Edebiyat-ı Cedîdçileri ‘Fecr-i Âtîcilerin amca çocukları’ olarak niteleyen Akozan, Edebiyat-ı Cedîde tamlamasının başına ayrıca bir “Yeni” sıfatı ve sonuna da bir ünlem getirerek bu gençlerin onların yerine geçmek istediğini belirtir. Fakat Akozan burada bir çelişki tespit etmiştir: Bu küçük topluluk hâlâ eskileri beğenerek onların, üzerinde ittifak edilmiş sanatlı ürünlerine özenmektedirler...

Akozan, adını vermediği muhatabına ortalıktaki hiçbir edebî partiye mensup olmadığını, edebî istiklâlini koruduğunu söyleme ihtiyacı duyar ve edebiyatçıların edebî partilere mensup oluşuyla doğru orantılı olarak okuyucuların da partizanlık yaptığını vurgular. Bu vurgudan sonra yine muhatabına, bu edebî partilerden hangisini tercih ettiğini sorar. Bütün

bunlar Akozan'a göre Osmanlı Edebiyatında bir dengeyin bulunmadığını göstermektedir.

Üçüncü mektup ise arkadaşı Cemâl Fânî'ye yazılmıştır. 1910'lu yılların edebî tartışma konularından biri olan "fantezi şiirler" konusunu ele alan mektup, muhatabının kendisine gönderdiği fantezi şiir anlayışıyla yazılmış bir dosyayı değerlendiren, daha doğrusu aşağılayan cümlelerle doludur. Oysa arkadaşı, Akozan'dan söz konusu şiirleri inceleyip başına bir *takriz* yazmasını istemiştir.

Bu mektupta da Edebiyat-ı Cedîdecileri eleştiren Akozan, fantezi şiir yazarların bu akımın "Dekadanizm" kolundan mezun olmuş olmaları *ihtimali* üzerinde alaycı bir üslûpla durur. Fantezi şiirler çok 'şık' parçalardır belki ama vezinden ve kafiye yeden yoksun metinlerdir. Buradan Akozan'ın şiir anlayışına dair müşahhas ipuçları ortaya çıkar. Fantezi şiirleri şiir kabul etmeyen Akozan, arkadaşı Cemal Fânî'ye, bu şairlerin "şiirin yok oluş mezarını kazan rençberler" olduğunu söyler. İsteddiği takrize ancak "Vezin olmadığına mana da olmaz!" anlamındaki Farsça bir cümleyle başlayacağını, şair bunu kabul ederse takrizi yazabileceğini vurgulayarak mektubunu bitirir.

Görüldüğü üzere bu mektuplardaki mizah, üslûpla sınırlıdır. Akozan, *Dîvânçe-i Şinâver*'de ve mektuplarında hedef aldığı edebiyatçıları acımasız bir dille aşağılar. Bu metinlerde gülümseyen bir yüzden çok azarlayıcı ve burun büken bir surat belirgindir. Sonuçta bu da mizahın bir çeşididir; mizah yoluyla edebî eleştiriye bir katkı sayılmalıdır

Dîvânçe'deki Mektup Metinleri

1.

25 Kanunuevvel 1327

Azizim Elif Vav Bey

Tayin-i hüviyetiniz için bir şey yazmaklığımı isteyen mektubunuzu okudum. Ve istemekte sizi pek haklı buluyorum. Çünkü siz de oldukça muzhikât kataloguna girebilecek bir garîbe-i şübbânsınız.

Lâkin azıcık realist olmasaydınız!

Geçen gün bir mahfil-i hey'et-i şinâsândaki münazara-i fenniyede kürre-i Zühal'in bile meskûniyetine kâil olduğunuzu işittim!..

Hoş bir şey değil; fakat siz dün bir şair (?) idiniz, bugün nasıl oluyor da bir mütefennin-i mâhir (!) geçiniyorsunuz?

Şu hâlde dünyada mevcut bütün prensiplerin zâtîâlîiniz bir koleksiyonundan başka bir şey değilsiniz. Ve her şeye, evet her şeye mütemâyil bulunuyorsunuz. Hatta adl ü ihsan politikasına bile nail olduğunuz söyleniyor!

Daimî mütenâkız bir karîhadan fezeyân eden inşâdınızda bile bir manâ-i muhik, ne bir nebze mantık, hiçbir şey yok...

Bazen karşısında esnediğim monologlarınız, [ve] hitâbelerinizin ibtidası ne kadar müheyyiç ise; müntehâsı o kadar hiçtir. Fakat niçin?

Hüviyet-i ilmiye ve şahsiyet-i edebiyeniz[i] tanıtmak için sizi karikatürize etmek icap etse; meftûr olduğunuz garâbetin hangi noktasından başlamak lâzım geleceğini tayin eylemek... Bu, benim değil, kıdvetü'l-muharrirîn-i mizâh, edîb-i pür-inşirâh cenâb-ı Ebü's-Süreyyâ'nın bile iktidârının fevkindedir!

Mamâfih, azizim Elif Vav Bey! Siz kibâr-ı mütehakkîkîn-i şübbânın çılgın bir sîmâsısınız. Buna kâni olduğum için hem men mazhar-ı akl ü kiyâset olmanızı Cenâb-ı Hak'tan dua eylerim efendim.

Nişantaşı

Kesriyeli Mehmet Sıtkı

2.

17 Teşrînisânî 327

Efendim!

Bu lûledâr muhîtte bir türlü bitmek tükenmek bilmeyen siyâsî dedikodulardan bîtâb kalan yorgun başım, artık ne bir kitap okusam ihâta eder; ne de kulağım tatlı, âhenktar bir şey işitebilir oldu!..

Her sabah okuduğumuz; sütun sütun mücadeleler, dinlemediğimiz bîpâyân vevlelerdir!.. Şimdilik her köşede bir fırka modasıdır gidiyor!.. Kimi muvafık, kimisi muhâlif... Hatta edebiyatta bile fıkralar... Ne dersiniz?

Henüz vâkıf oldum; müttehim bir zümre-i mütefekkire vardır ki liberal [ve müstakil şairler diyorlar] bir hizb-i kalî-i şebâb gördüm ki; Yeni Edebiyât-ı Cedîde (!)'yi istihlâf etmek[le] –Fecr-i Âtîcilerin ammîzâdeleri– radikal yaşıyorlar... Mama-fih bir kısım-ı mahdûde, kudemâpesendânın bakıyye-i ittifâk-belâğımı hâlâ konservatörlüğe sâdıktırlar!

Fakat ben, bademâ ve daima istiklâl-i edebimi muhafaza ediyorum ve ömr-i matbûatta ifnâ edeceğim bütün eyyâm-ı neşriyâtımı böyle, hep böyle yaşayacağım!

Bütün b.u fıkâr-ı mütenevvîa-i muharrirîni takip [ile] cemiyet-i kârîîn içinde de bir partizanlık mevcut...

Bilmem siz, bu fırak-ı edebiyenin hangisini tercih edersiniz?

Anlaşıldı ya, Edebiyat-ı Osmaniyemizde hâlâ bir tevâzün yok! Hâlâ inkılâb-ı ... için ihtilâller, münakaşalar devam ediyor...

İstanbul

Kesriyeli Mehmet Sıtkı

3.

C. Fânî'ye

Azizim!

Fantezi şiirler denilen o bir kucak satırları okudum!... Bunların faili, ihtimâl Edebiyat-ı Cedîde mektebinde Dekadanizm şubesinden birinci olarak neş'et etmiştir! O lâ-teşbîh şiirlerde hakikaten birincidir (!). Bir yenilik (!) var.

Ve o kadar şık, o kadar şık, o kadar şık ki; masalar üzerine konamıyor. Vezin bir türlü yanına varmaz. Kafiye; o büsbütün uzaktan bakıyor...

Ya incelik... Şairi daha bir parça cebr-i tabîat yaparak işlese, hep kopacaktı...

Zaman artık bu ucuz yirmi sekiz [1912] senesi müstakbel şairleriyle kanatlar takacak!..

Cemâl! Bunlar şiir değil, onlar da şair değil. Belki şiiriyetin mezar-ı in'idâmını kazan rençberleridir!

İstedîği takrîze ben "Gerçi vezn nedâred ve lîk bî-ma'nîst"⁹ cümlesiyle başlarım; razı olursa yazayım?

4 Şubat 327

Kesriyeli Mehmet Sıtkı

⁹ Cümle Farsçadır ve anlamı şöyledir: "Vezin olmadığında mana da olmaz!"

KİTAP TANITIMLARI

Osman Nuri Küçük, *Fîhi Mâ Fîh Ekseninde Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin tasavvufî Görüşleri*, **Rûmî Yay.**, Konya 2006, 186 S¹

Mevlânâ'nın *Fîhi Mâ Fîh* isimli eseri, kendisinin sohbetlerinden derlenmiş, düz yazı tarzında bir eserdir. Bu eser, bir mukaddime ile kısalı uzunlu yetmişin üzerinde fasıldan ibarettir. Bu fasıllar sorulara cevaplar şeklinde olduğu gibi doğrudan ele alınan bir meseleden de ibarettir. Bölümler birbirinden bağımsızdır. Bazen bir bölüm içerisinde de farklı konular işlenebilmektedir. *Fîhi Mâ Fîh* isimli eser Mevlânâ'nın tasavvufî düşüncelerini, dünya görüşünü, şiir telakkisini, devrinin birçok dinî, felsefî, ahlakî kaidelerini ve tesirini anlatması bakımından önemli bir eserdir.

Bu kitapta *Fîhi Mâ Fîh* adlı eseri çerçevesinde Mevlânâ'nın tasavvufî görüşlerini incelenmiştir. Kitabın giriş kısmında, Mevlânâ'nın fikrî arka planına ulaşabilmek için yaşadığı sosyal

¹ *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara, 2007, sayı: 18, ss. 382-384

çevreye genel bir bakış yapılmış; devrinin siyasi, sosyal, kültürel ve ilmî durumunu değerlendirmiştir. O dönemde genel olarak Anadolu'da tasavvufî akım ve düşünce mozağini ortaya koymaya çalışırken özel olarak ta Konya'nın durumunu ele almıştır. Yine eserin bu bölümünde Mevlânâ'nın eserleri genel hatlarıyla tanıtılırken, kitapta özellikle işlenen *Fihî Mâ Fih* adlı eseri; Eserin Mevlânâ'ya Aidiyeti, Eserin Adı, Yazıldığı Tarih, Dili ve Üslubu, Eserin Baskıları ve Türkçe Çevirileri, Mevzuu ve Mahiyeti başlıkları altında ele alınırken eserin Mevlânâ'nın düşüncelerini yorumlamadaki yeri gösterilmeye çalışılmıştır.

Kitabın birinci bölümünde Mevlânâ'nın adı geçen *Fihî Mâ Fih* isimli eserindeki tasavvufî görüşleri işlenmiştir. Bu bölüm işlenirken şu başlıklar altında ele alınmıştır: Tasavvuf Felsefesiyle Alakalı Konular: Tevhid, Varoluş, Kainatta Yaşanan Diyalog, İnsan, Akıl ve Bilgi, Mevlânâ'da Din Olgusu.

Kitabın ikinci bölümünde Manevi Gelişim (Seyr ü Sulûk)'e ilişkin bazı konular başlığı altında "Benliği Olgunlaştırma ve Zühd" konusu geniş bir şekilde ele alınmıştır. Yine müellif eserin bu bölümüne "Tasavvuf Ahlakıyla İlgili Konular" başlığı altında; Sıkıntı-Sabır, Tevekkül-Dua, Havf- Reca, Şükür, Fakr, Riyadan Sakınma, Aşk konularını işlemiştir.

Ölüm ve Ötesi ayrı bir başlık olarak değerlendiren müellif bu bölümde Ölüm, Kabir Azabı, Amel Defteri, Cennet-Cehennem konularını işlemiştir.

Yine eserin ikinci bölümünde yer alan diğer tasavvufî bahisler şunlardır: Mürşid-Mürid, Kerâmet, Halvet-Celvet, Namaz, Zikir, Semâ'.

Bu eserdeki görüşlerden tasavvufî olanlarını tespit ederken kullanılan tasnif ölçüsü, izahında mistik tecrübenin gerekli olduğu kavramlardır. Mevlânâ'nın söz konusu kavramlara bu eserde yüklediği anlamlar, diğer eserlerinden de faydalanılmak sûretiyle izaha çalışılmıştır. Bazen bu istilahların genel sûfî dü-

şüncesindeki seyrini hatırlatmakta fayda olduğundan, gereken yerlerde de mümkün merteye bu yapılmıştır. İkinci bölümde alt başlıklar oluşturulurken de çoğunlukla başlıkların birbiriyle olan sebep- sonuç ilişkileri göz önünde bulundurulmuştur.

Mevlânâ üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Küçük'ün yüksek lisans tezinin bazı değişiklikler yapılarak basılan bu eserin sonuç kısmında yapılan değerlendirmelerden bir kaç şöyledir:

Mevlânâ'nın hemen her inancını dile getirirken kullandığı argümanlar, onun güçlü ve özlü bir bilgiye, derin bir hikmete, günlük hayattan sade ancak meselenin bantelini yakalayan hassas bir çağrışım kabiliyetine, kuvvetli bir çözüm gücü ve duyguya, yer yer empatik, psikolojik tahlillere, derin bir sezîşe, orijinal görüş ve buluş kudretine... ve eleştirel bakış tarzına sahip güçlü bir sima olduğunu göstermektedir.

Kendine özgü, orijinal fikirlerinin yanında, genel çizgi itibariyle düşüncelerine İslam tasavvufundan referanslar gösterebileceği kabul edilebilir.

Mevlânâ'nın "tevhidi" salt bir ikrardan öte, genel sûfi düşüncesiyle paralel tarzda, ruhun gayesi olarak, benliğin tüm ihtiras ve arzularından kurtararak, kalıpların kırılıp, Allah'a götürülen en doğru yolu kendi içinde bulmak ve yaşamaktır. Kâinattaki var oluşu fenâ haliyle elde edilen birlik şuuruyla izah eder.

Kötülük problemi karşısında tavrı ne tam optimist ne de tam bir pesimisttir. O, kötülüğün realitesini inkar etmemesine rağmen, kötülük ve iyilikle ilgili hükümlerimizin çoğunun izafi olduğuna dikkat çeker.

İslam düşüncesindeki insanın sonsuzluk mahiyetini ruh kelimesiyle temsili Mevlânâ'da da görülmektedir. Mevlânâ da insanı makro alemin, mikro bir nüvesi olarak görür ve onun potansiyelini ve hedefini sûfi düşüncesindeki insan-ı kâmil kavramıyla izah eder

**Claude Addas, İbn Arabî, Kibrit-İ Ahmer'in Peşinde, Çev.:
Atilla Ataman, Gelenek Yay., İstanbul 2003, 375 S.1**

“Söyle bana ey dost, seni nereye götürmemi istiyorsun?[...]
-Resul'ün şehrine gitmeliyim, nurlu makamı ve kibrit-i ahmer'i
bulmaya.”

İbn Arabî, Kitabü'l-İsra

İbn Arabî: Son yüzyılda görüşleri ve meşruiyeti en çok tartışılan, fikirleri doğudan batıya kadar ulaşmış ve ulaşmaya hızla devam eden İslam düşünürünü anlamak/eleştirmek/ yorumlamak için hayatının bütün ince ayrıntıları ile incelemek kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Kimine göre felsefeci, kimine göre fikir mütehassısı, kimine göre hayalci, kimine göre kâfir, kimine göre yanlış yollara sapmış bir derviş, kimilerince makamı çok yükseklerde bir tasavvuf büyüğü lâkin herkesçe malum olan ortak payda; tarihte- ki özellikle tasavvuf tarihinde- ismi gün geçtikçe bilim dünyasında daha da önem kazanan bir zattır Şeyh-i Ekber Muhyiddin Muhammed bin Ali bin Muhammed el-Arabî et-Tai el-Hatimi. Kendi kitabında da bahis konusu olduğu gibi, gördüğü bir rüyanın tabirinin gerçekliği bugün bile inkâr edilemez boyuttadır. İsmine ve kitaplarına bugün Japonya'dan,

¹ *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara, 2008, sayı: 21, ss. 553-555

Batı'nın en ücra felsefe kütüphanelerine kadar uzanan geniş bir sahada rastlamak mümkündür.

İsmi doğudan batıya kadar uzanan bir zat olarak Muhyiddin İbn Arabî hazretlerinin hakkında "Şeyh-i Ekber" mahlasının yanında küfür ehli olduğuna dair ithamların bulunması ilk başta bir tezat olarak göze çarpsa da gerek Şeyhin yazdığı kitapların tam manasıyla idrak edilememesi gerekse bu kitaptaki bilgilerin içerdiği bâtinî derinlik karşısında zahir ulemasının elindeki delillerin bu yazılardaki ifadeleri başka bir sahada yorumlamasına sebebiyet vermesi mesnetsizce ortaya atılan menfi ithamların varlığını teşkil etmektedir.

Muhyiddin İbn Arabî hazretleri kitaplarında "vahdet-i vücûd" görüşünü savunmakla beraber bu görüşü hem zahir hem de batın ilmi ile ifade etmeye gayret etmiştir. Kendisinden önce net bir sistem taşımayan tasavvufu "vahdet-i vücûd teorisi" ile sistematize ederek kendisinden sonra gelenler içinde bir kapı açmıştır.

Kibrit-i Ahmer: Aslı Arapça-Farsça olan bir terkidir. Türkçe manası "kır-

mızı kibrit"tir. Batı felsefesinde değersiz taşları altına çeviren "felsefe taşı" olarak da bilinmektedir. Bu taş kırmızı fosfor olarak da tanınmaktadır. Fosfor elementinin bu tabir içinde kullanılmasında birkaç ayrıntı göze çarpmaktadır.

*Kibrit yapımında ana madde olarak kırmızı fosfat kullanılmaktadır.

*İnsanda kalsiyum elementinden sonra en çok bulunan madde fosfor'dur.

*İnsan vücudunda besinlerin enerjiye dönüşmesinde gerekli olan maddedir.

Kibrit-i Ahmer'in tasavvuf literatüründe ki manası ise; Ma'rifetullah'a vukûfiyet ve onun gerektiği gibi yaşamak olarak adlandırılır. Ma'rifet'i kibrit-i ahmer gibi ele zor geçen kıy-

metli bir nimet olarak ifade ederken mürşid-i kâmilleri de bu sınıflandırma içinde değerlendirirler. Yani Şeyhler dokunduğu her taş altına çeviren kibrit-i ahmerler gibi kendi terbiye süzgecinden geçirdiği bir ne'vi dokunduğu- mürşidini olgun ve kemale ermiş biri haline çevirebilirler. Kimya ilminde "Fosfor" maddesine yaptığımız ithaflardan yola çıkarsak; insanda en çok bulunan ve insandaki enerji oluşumunu ortaya çıkaran bir madde olması hasebiyle zahiri ve batîni manalarının birbirleriyle münasebeti gerçekten mühimdir. Kimya ilmine atıfta bulunarak batîni ilimle ifade edersek; mürşid, müridinin içinde var olan enerjiyi açığa çıkartarak Salih bir kul olmasını sağlamaktadır.

Kitap, Muhyiddin İbn Arabî Hazretlerinin doğumu ile başlayıp bir biyografi şeklinde Şeyh-i Ekber'in yaşamındaki bütün ayrıntıları inceliyor. Kitap; bilimsel bir biyografi olarak okuyucuya yansısı da edebi bir dil ve kendiliğinden oluşan kurgu ile roman havasına bürünüp, okuyucunun Şeyh-i Ekber ile beraber yolculuk yapmasına olanak tanıyor. Bunda yazarın Şeyh-i Ekber'in hayatına paralel olarak; durağan olmayan, aksiyonel bir serüven olarak kitabı kaleme almasının büyük bir etkisi vardır.

Kitabın bir diğer göze çarpan noktası; yazarın, Fütuhât müellifinin düşüncelerini onun yaşam serüveni içinde ele almasıdır. Bunun olumlu ve olumsuz noktaları mevcuttur. İlk olarak Şeyh-i Ekber'in ifadelerinin şerhi üzerinde derin bir yoğunlaşmaya gitmemesi okuyucu tarafından şeyhin anlaşılmasına sebebiyet verecektir. Başka bir deyişle kitapta, şeyhin fikirlerini hayat serüveni içine katan yazar okuyucu için daha akıcı bir dil kullansa da Şeyhin düşüncelerini açma noktasında biraz sığ kalmıştır. Kitabın bir şerh kitabı olmadığı, bir biyografi kitabı olduğunu da düşünürsek kitabın yönetimini anlamamıza imkân sağlar.

Yazar, gerek Michael Chodkiewicz gibi İbn Arabî ve tasavvuf düşüncesinin önemli araştırmacısı olarak tanınan bir akademisyenin kızı olması gerekse

kendi akademik yolculuğunu Şeyh-i Ekber üzerinde yapması sebebiyle uzun bir zamandan beri biyografisini ele aldığı Fütuhât müellifi ile hemhâl olmuştur. Bu aşinalık kendisini Şeyh üzerine yazılmış birçok esere ulaşma fırsatı sağlamıştır. Ayrıca yazar bununla da sınırlı kalmayıp Şeyh hakkında yapılan araştırmaları karşılaştırarak en doğru bilgiye ulaşmaya çabalamıştır. Bu sayede Endülüs'ten Şam'a kadar uzanan uzun yolculuk sırasında şeyhin hayatındaki birçok karanlıkta kalmış kısım açığa kavuşmuştur. Okuyucunun da kitabı okurken gözüne çarpacağı ilk nokta dipnotlar ve kitabiyatın çeşitliliği olacaktır.

Yazarın şeyh ile beraber yaptığı yolculuk sırasında Şeyh'i daha iyi ifade etmeyi sağlamak maksadıyla bulunduğu yerin siyasî, iktisadî ve toplumsal yapılarının da derinliğine inerek anlatması hem okuyucunun tahayyülünü arttırmış hem de Şeyh'in seyahati sırasında nelerle karşılaştığını anlamamıza yardımcı olmuştur. Çünkü Şeyh'in kendi iç dünyasında yaşadığı olaylar kadar ikametindeki olaylar da yaşam tarzını belirlemektedir. Şeyh'in zahirî ve batîni ilimlerin ikisine de vâkıf olması halet-i ruhiyesindeki etkenler kadar dış dünyadaki etkilerin de önemini arz etmektedir.

Yine kitabın en çok göze çarpan ve önemli noktalarından biri kitabın sonunda yazarın aktardığı kronolojik sıralama tablolarıdır. Bu tablolarda Şeyh-i Ekber'in hangi tarihte nerede olduğu, hayatındaki ve tarihteki mühim olaylar kaynakları ile beraber kolaylıkla anlaşılabilir bir tablo haline getirilmiş, bunun yanı sıra Şeyh'in tasavvuf cereyanları ile olan bağı, ders aldığı hocaları ve dört silsile de yayınlanmıştır. Bu ekler araştırmacılar için büyük bir kolaylık sağladığı kadar da oku-

yucu için de Şeyh'in hayatının bir özeti olarak da büyük bir önem arz etmektedir.

Sonuç olarak Claude Addas'ın müellifi olduğu bu kitap, sahasındaki en önemli müracaat kaynağı olmasının yanı sıra Şeyh-i Ekber'in yaşamını da akademik çevreden de daha öteye götürmeyi başararak Şeyh'in daha geniş çevrelere tanıtılmasına olanak sağlamaktadır. Böyle bir kitabın İngilizce ve İspanyolca çevirilerinden sonra Türkçeye de kazandırılması beraberinde Türk okuyucular için eşsiz bir kaynak olarak kütüphanelerinde yer bulmasını getirmiştir.

Günümüzde yapılan çalışmalar ve Şeyh-i Ekber hakkında yazılan kitapların artması fikirlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu araştırmalar ve kitapların sayısı Doğu ve Batı'nın ortasında bulunan Türkiye'de ise son zamanlarda bu artışa uyum sağlayarak Türkçe kaynakların sayısını da arttırmakla beraber araştırmacıların Şeyh-i Ekber'in fikirlerini daha sağlıklı inceleme fırsatını da geliştirmektedir.

Seyyid Mustafa Rasim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü, İstîlâhât-ı İnsân-ı Kâmil*, haz.: Dr. İhsan Kara, İnsan Yay., İstanbul 2008.¹

Seyyid Mustafa Rasim Efendi 18.yy sonları ve 19.yy başlarında yaşamış bir Osmanlı müellifidir. Hayatı hakkında detaylı bilgilere ulaşılamadığı yapılan çalışmada belirtilmiştir. Müellif eserini 1780-1812 yılları süresince okuduğu eserlerden tuttuğu notları şeyhi Mustafa Said Efendi'nin teşvikiyle 1812-1824 yılları arasında düzenlemiş ve yayınlamıştır.

Eser üç binden fazla kavram sayısı ve 1271 sayfa ile alanındaki oldukça hacimli eserlerdendir. Tek yazma nüshası Ankara Milli Kütüphanesinde bulunan ve Osmanlıca nüshası 1256 varaktan oluşan nadide bir eserdir. Eser aslına sadık kalınarak Dr. İhsan Kara tarafından doktora tezi olarak günümüz Türkçesine kazandırılmıştır.

Müellif, eserindeki istîlâhların Bursevî ve diğer ehlullahın eserlerindeki gizli hakikatları, incelikleri ve ilahi sırları içerdiğini ifade etmiştir. Seyyid Mustafa Rasim Efendi eserinin; basiret ehli olmak, cehaletten ve gafletten kurtulmak, gizli ve açık şirkten korunmak için, Hakk'tan mahcup olmamak için insanlara faydalı olacağını ifade etmektedir. Ayrıca eserin ehil olmayan kimselerden istîlâhlarla gizlenen bir takım hakikatlarında anlaşılmasını sağlayacağını anlatmaktadır.

Mustafa Rasim Efendi eserinde sık sık şiirlere, beyitlere, mısralara ayetlere, hadislere ve atasözlerine yer vermiştir. Ta-

¹ *Tasavvuf İlimi ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara, 2008, sayı: 22, ss. 387-389

savvuf ıstılahının yanında, dini, fıkhı, ahlakı ve tarihi konulara da değinmiştir. Ayrıca çeşitli dualara da yer verilmiş ve yeri geldikçe 'esmaül hüсна'yı da açıklamıştır.

Seyr-i ruh-i cismani ve seyr-i ruh-i ruhani ve seyr-iruh-i sultani ve seyr-i ruh-i kudsi başlığının açıklamasında bir beyitle açıklama getirilmiştir:

*Değilim oddan ve sudan veya topraktan yahut yelden,
Ben erken var idim erken henüz yok idi bu ezman*

Yine eserin şehvetle ilgili başlığında; 'malum ola ki şehvet mutlaka yedir. Nitekim Kur'anda gelir: 'İnsanlara, kadınlar, oğullar, yüklerle altın ve gümüş yığınları, başıboş güzel atlar, davarlar, ekinler cinsinden şehavet sevgisi süslü ve çekici kılındı' şeklinde Al-i İmran suresinin üçüncü ayetinden yola çıkılarak açıklanmıştır.

Mustafa Rasim Efendi hazırladığı bu sözlükte tasavvuf edebiyatında kullanılan; âşüfte, zülf, zünnâr, kader, ma'suk gibi pek çok benzetmeyede yer vermiştir. Eserde Osmanlıca, Arapça, Farsça kelimeler kullanıldığı için çeşitli gramer bilgileri ve bazı kelimelerin anlamları da açıklanmaktadır.

Müellif, kavramları Arap alfabesine göre açıklamaktadır. 'Evvelki bab harfi Elif beyanındandır' şeklinde her harfle başlayan bölüm bu şekilde sunulmaktadır. Her bir başlık her zaman belli bir ıstılahı anlatmadığı gibi, uzun cümleler ve soru cümleleri şeklinde olduğu görülmektedir. Bazı başlıklar ise deyim şeklindedir. Eser, günümüz okuyucusunun rahat kullanabilmesi için Elif ba sisteminden çıkarılıp, ABC sistemine dönüştürülmüştür. Müellif, kavramları bazen baş harflerine bakmaksızın bir araya toplayarak, klasik bir sözlük çalışması yapmaktan çok, kendine özgü bir çalışma yapmıştır.

İstılâhat-ı insân-ı kâmil'i sadece bir sözlük olarak değil aynı zamanda tasavvufi bir metin olarak okumak da mümkündür. Eser, tasavvuf kitaplarında ortaklaşa kullanılan pek

çok kavramı klasik manada açıklamaktadır. Ancak 'halvet-i suri' 'halvat-i hakîkî' 'Halvet ve celalet zımmında hüda ve cüda'maddelerinde olduğu gibi tasavvufi bir eserde olabilecek bölüm başlıklarına da yer vermiştir. İstilahat-ı İnsan-ı Kamil bize sözlük olarak sunulsa da Mustafa Rasim Efendi'nin muazzam tasavvuf bilgisini yansıtan bir eserdir. Bu eser tasavvufi bir metinde rastladığı bir kavramın anlamını arayan genel okuyucudan çok, bu eserleri daha derinden anlamak isteyen okuyuculara hitab etmektedir.

**Cebecioğlu Ethem, *Tasavvuf Terimleri Deyimleri Sözlüğü*,
Anka Yay., Ankara 2004, 741 sayfa.1**

İslam Kültürü içerisinde çok önemli bir yere ve külliyata sahip olan tasavvuf, varlığı ve varoluşu anlamlandırma ameliyesi içerisinde yer almaktadır. Tasavvuf alanında yapılan çalışmalar her geçen gün daha da artmaktadır.

Tasavvuf kendisine insanı konu edinmiş bir bilim dalıdır. Konu insan olunca anlama konusunda bir takım zorluklarla karşılaşılabilir. Bu konu hele hele hâl ile alakalı olursa anlama zorluğu daha da belirginleşmektedir. İfadelerin sınırlılığını ve hâli tam olarak ifadenin mümkün olmadığı, aşk ve maşukluk gibi zirve deneyimleri ifadenin zorluğu takdir edilebilir. Buna rağmen insan, “anlama” denen işlem sayesinde başka insanların düşüncelerini, duygularını ve gayelerini bilebilir. Kalemin nasibinin deryada katre miktarınca olduğundan hâl ile hâllenmek yerine hâli ifadelendirmek elbette ki tatmin edici olmayacaktır. Bu nedenle tasavvufta çok yoğun bir şekilde işlenen “tatmayan bilmez” sözü gerçekliğin bir yönünü vurgulamaktadır. Ancak yine de, ‘insanların dünyası doğal âlemin sahip olmadığı bir tarzda anlamla yoğrulmuştur’ düşüncesini doğru olarak kabul edersek anlama çabasının lüzumu takdir etmiş oluruz.

¹ *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Ankara, 2004, cilt: XLV, sayı: II, ss. 423-425

Tasavvuf literatüründe yoğun bir şekilde kullanılan metaforlar maksadın anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Tasavvuf bir açıdan da insan-kamil olma yolunda bir merdivende yükselme çabası olduğundan, her basamakta, dil ve onun gücü ve kullanımını farklı boyutlar kazanır. Tasavvufî anlatımdaki ifade bu nedenle her basamakta farklılık arz etmektedir.

Diğer ilmî disiplinler gibi sûfîlerin de kendi ıstılahlarını ortaya koyması ilk sûfîlerle eşzamanlıdır. İlk dönem sûfîlerinin risale ve mektuplarında kullandıkları bu terimler hicri IV. asırda Lum'a, Taarruf, Kütu'l-Kulûb, er-Risale gibi ilk dönem tasavvuf klasiklerinde sistemli bir şekle işlenmiştir. Sûfîler genellikle bunları yazarken, süfî olmayanların yanlış anlamlarını engellemek, kendi yollarının belirgin özelliklerini açığa çıkarmak gibi hususları hedeflemişlerdir. Bu hususla ilgili Kuşeyri er-Risale adlı meşhur eserinde şunları söylemektedir:

“Her ilim dalının kendine ait bir takım ıstılahları olduğu gibi, sûfîler de kendi aralarında bir takım tabir ve terimler kullanmaktadırlar. Bundan maksat kendilerinin yaşadığı özel hal ve manaları birbirlerine anlatmak ve açıklamak, bu tecrübeye yabancı olanlardan da bu mânâları gizlemek ve saklı tutmaktır. Bu yüzden gayret ve emekle kalblerine Allah tarafından tevdi edilen ve mahremiyetine de inandıkları bu mânâları, ehli

olmayanlardan gizlemek için, kendilerinden olmayanlara mânâsı mübhem ve anlaşılmaz gibi görünen ıstılahlar kullanmayı özellikle tercih etmişlerdir.”

Günümüzde günden güne artarak devam eden tasavvufa ilgi bu alandaki eserlerin artmasına sebep olmuştur. Müellif sözlüğü hazırlama gayesini önsözde şu şekilde ifade etmektedir: “Günümüzde tasavvufa yönelik yoğun toplumsal ilgiye cevap verebilecek bir sözlük çalışması son derece gereklidir. Sade dille yazılmış, genel okuyucu kitlesine hitap eden böyle

bir çalışma tasavvufu yaşayan veya ilgi duyanların bilgilenmesi açısından çok yararlı olacaktır. Ülkemizde ve dünyada yoğun araştırma yapılan İslâmî disiplinlerin başında gelen tasavvufun kendini ifade için kullandığı terimler, bir anlamda tasavvufun anlaşılması için hayatî bir işleve sahiptir.

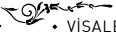
Böyle bir çalışmanın önemli bir işlevi de, son yıllarda gerek te'lif, gerekse tercüme ve sadeleştirme şekliyle yayımlanan tasavvufla ilgili eserlerdeki kavramların gerçek anlamlarından uzaklaştırılarak kavram kargaşası yanında bir anlam buharlaşmasını da beraberinde getirmesinin önüne geçmektir."

Eser alanında yazılmış en geniş Türkçe sözlük olma özelliğine sahiptir. Yaklaşık 3000 terim ve deyimden oluşmaktadır. Eserle ilgili müellifin önsözde ifade ettiği şu mütevazı cümleleri dikkat çekicidir: "Daha önce bu alanda yapılmış çalışmaları takdir ve minnetle anma yanında, bu eserin madde sayısının genişletilerek deyimleri de içermesinin bu sahadaki bir boşluğu dolduracağı kanaatindeyiz. Ayrıca önemine rağmen ülkemizde konuyla ilgili beklentilere yeterince cevap verebileceği kanaatinde değiliz."

Eser kaynakça açısından çok zengin bir bibliyografya kullanılarak hazırlanmıştır. Tasavvuf alanındaki temel kaynakların ve sözlüklerin kaynak olarak kullanılmış olmasının yanında müellif, bu alandaki ilmî ve amelî birikimini satırlar arasındaki ifadelere yansıtmıştır. Bu ise sözlüklerin okunmasındaki güçlüğü ortadan kaldırmış gibidir.

Sözlükte madde başlıkları yazılırken Türkçe yazılışlarıyla birlikte Osmanlıca yazılışları da verilmiştir. Bir çok maddenin sonuna şahit olarak beyitler yerleştirilmiştir. Örneğin sözlükteki ilk madde "âb"dır. Şahit olarak ta Usulî'nin şu beyti seçilmiştir:

*"Saf kaldımsa gönül âyinesin âb gibi
Görünür nûr-ı ezel âbda mehtâb gibi"*

Ve yine “tasavvuf” maddesi açıklandıktan sonra Halvetî şeyhi, Ömer Rûşenî Dede’nin ve Oğlanlar şeyhi İbrahim Efendi’nin uzun manzumeleri muhtelif tasavvuf tanımlarını içermesi bakımından verilmiştir. Ömer Rûşenî Dede’nin manzûmesinin ilk kıt’a sı şu şekildedir:

“Tasavvuf, terk-i da’vâdır, demişler

Dahi , ketmân-ı mânâdır demişler

Tasavvuf , terk-i kîl ü kâle derler

Hemen vecd ü sema u hâle derler ”

Eser, tasavvufun kendine mahsus ağdalı dilini çözebilmek için çok önemli bir anahtar niteliği taşımaktadır. Bu manada tasavvufa açılan bir kapı da diyebiliriz. Eser, sade dille yazılmıştır. Müellifin üslûbundaki akıcılık ise eserden istifade için ayrı bir kolaylık sağlamaktadır.

Michel Chodkiewicz, *Sahilsiz Bir Umman Muhyiddin İbn Arabî*, çev.: Atila Ataman, Gelenek Yay., İstanbul 2003, 168 s.¹

Bu eser Tasavvuf kültüründe Şeyh-i Ekber ismiyle meşhur olmuş Muhyiddin İbn Arabî'yi hem kendi değeri bakımından hem de çok geniş bir alandaki tesiri alandaki tesir yönünden, İslâm ülkelerine yaptığı bir seyahatte henüz on yedi yaşında ihtida etmiş olan yazar Michelin'in dilinden dinliyoruz.

Eser giriş bölümünden sonra Kur'an-ı Kerim'den beş ayeti başlık olarak ele alır. Yazar sahilsiz bir umman dediği İbn Arabî'yi anlamaya ve anlatmaya onun hakkındaki görüşlere yer vererek başlar. Onun etkisinin mağripten uzak doğuya kadar geniş bir coğrafyaya uzandığını hatta bazı tarikatlerin bilhassa halvetiyye ve kollarında tesirinin açık bir şekilde görüldüğünü zikreder.

Buna karşın İbn Hacer el-Heytemi ve Ebu'l Âla Afifi, İbn Arabî'nin eserlerinin manalarının çok geniş ve lafızlarının kapalı olması sebebiyle anlaşılmasının zor olduğunu ifade ederler. Nicholson ve Clement Huart gibi oryantalistler İbn Arabî'nin hayal gücünün çok geniş olması sebebiyle kelimelerin anlamlarının belirsiz olduğunu söyler. Ayrıca yazar Şeyh-i Ekber'in eserlerine bazı tasavvuf üstadlarının da ihtiyatlı yaklaştığını ve müritlerine onun eserlerini okumaktan sakınmaları gerektiğini söylerler. Bunun sebebinin ise manevi nitelikleri yetersiz müritlerin onun eserlerindeki fikirleri yanlış anlamalarına ve istikametten ayrılmalarına yol açabileceği

¹ *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara, 2009, sayı: 23, ss. 706-708

düşüncesidir. Yazar pek çok İslâm âliminin eserlerinde İbn Arabî'nin görüşlerine yer verdikleri halde onun ismi zikretmediklerini bunun sebebini de devrin olumsuz şartlarına bağladıklarının ifade eder.

Kitabın girişten sonraki kısımlarında yazar İbn Arabî'nin eserlerinde yorumladığı beş ayeti kerimeyi başlık olarak ele alır ki; bunlar “Yeryüzündeki bütün ağaçlar kalem olsa...” (Lokman,31/27), “Biz kitapta hiçbir şeyi eslik bırakmadık” (En’am, 6/38), “Ve dönecek olduğunuz da O’dur” (Yasin, 36/83), “Ufuklarda ve kendi nefslerinde” (Fussilet, 41/53), “Namazda daim olanlar” (Me’aric, 72/23) dir.

İbn Arabî eserlerinde bilhassa Fütûhatü'l-Mekkiyye ve Hususü'l- Hikem'de Kur'an ayetlerinde geçen kelimelerin zahirî ve batınî anlamlarındaki bütünlüğün yanı sıra sembolik ifadelere sıkça yer verir. Yazar bu öneme binaen kitabında yer verdiği ayetlerde bu hususlara sıkça değinir. Örneğin Lokman süresi ile ilgili başlık altında Fütûhat'tan şu bölümü nakleder :

“Eğer nefesin yetiyorsa Kur'an ummanına dal. Ama eğer nefesin yetmeyecekse onun zahirini tefsir eden eserleri mütala ile yetin ve ona dalma. Aksi takdirde orada helak olursun. Zira Kur'an ummanı derindir ve ona dalan kişi kıyaya en yakın yerlerle yetinmeyecek, bir daha asla mahlukata geri dönmeyecektir. Peygamberler ve varisi-hafızlar âleme rahmet için tekrar bu yerlere döner. Gayeye ulaşan ve fakat geri dönmeksiniz orada kalan vakifun ise ne kimseden fayda görür ne de kimseye fayda verir. Onlar ummanın merkezini hedef almıştır. Ya da daha doğrusu merkez onları hedef almıştır. Ebedi olarak oraya dalmışlardır.”

İbn Arabî, *el-Ankâu'l-Muğrib'*den alarak Divanında tekrar ettiği şiirinde; “Hayret içinde sahilisiz bir umman ve umman-

sız bir sahil gördüm” beytini ilahi hitabın lafzı onda daimi bir vahyediliş göremeyenlerin nazarında sadece Ummansız bir sahil olabileceksen de, yeterince kuvvetli bir nefese sahip olup da ona dalanlar için sınırsız ve tüketilmezdir. İlahi hitap aynı anda her iki özelliğide taşımaktadır diyerek açıklar.

İbn Arabî eserlerinde kullandığı kaynakları kendi ifadesiyle “sohbetlerimizde ve yazılarımızda söylediğimiz her şey Kur’an ve hazinelerinden kaynaklanmaktadır” der. Yazar da bundan ilham alarak İbn Arabî’nin eserlerini incelediği kitabına sahilsiz bir umman ismini verir. Burada verdiğimiz birkaç örnekle değindiğimiz eser İbn Arabî’nin Kur’an-ı Kerim’deki pek çok ayetlerle ilgili yorumlarını içerir. Böylece okuyucu Kur’an-ı Kerim’in icazına hayrette kalırken aynı zamanda İbn Arabî’yi ve onun düşünce sistemine doğru uzun bir yolculuğa çıkar.

Kısaca tanıtımın yaptığımız içeriğine ışık tutmak kaydıyla bazı atıflarda bulunduğumuz bu eser İbn Arabî hakkında Türkçe çevirisi yapılan ilmi eserler arasında önemli bir konumdadır. İbn Arabî’nin doğru bir şekilde anlaşılmasını ve hakkındaki eleştirilerin iyi bir şekilde değerlendirilmesini sağlayacaktır. Sadece aktarmaya dayalı bir anlatım metodundan ziyade tahlil, tetkik ve tartışma yöntemi kullanılmıştır.

**Mustafa Kara, "Gönül Mektupları", Mavi Yayıncılık,
İstanbul 2000,176 sayfa.1**

Kardeşim' Gebe develer salıverildiğinde, yani kıyamet gününde, senin yerin neresi olacak? Evler çıkarılıp atıldığında senin yardım neresi olacak? Sabra yol kalmadığı sırada, nasıl sabredeceksin? Ağlayabilirsen şimdi ağla!

Cüneyd-i Bağdadi'nin Ebu Bekir Kisaîye yazdığı mektuptan.

Kaybolan güzelliklerimizden ikisini ifade eden iki güzel ke-time; "gönül" ve "mektup". Mustafa Kara'nın kitabının ismi, Gönül Mektupları Gönle artık değer verilmez oldu. Malum, madde akıl ve getirdikleri. Mektup mu? Gönlün ihmal edilmesiyle birlikte çoktan unutuldu gitti... Öyle diyordu hocam: Evvelden mektup unutulmuştu, şimdilerde kalem de. *'Nun ve kalem bir de yazdıklarına and olsun,'* (Kaleni sûresi, âyet: 1) Seve-rek dinlediğimiz bir türkünün şu sözleri İse sanki daha fazla anlam ifade ediyor artık bizim için.

Kurban olanı kalem tutan ellere

Katip arzu hâlim yaz yare böyle.

Gönül deyince bir tasavvuf hocasının elbette söyleyeceği çok şey vardır. Tasavvufun bizatihi konusudur gönül. **Gönül**

¹ *Tasavvuf* İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi ,Ankara, 2001, sayı: 6, ss. 317-323

Mektuplarının bir tasavvuf hocası tarafından yazılmış olması, okuyucuların kana kana içmeleri için, kitabın muhtevasında ki gönül oluklarının suyunu biraz daha artırmış gözüküyor.

Gönül Mektuplarını okurken hemen A. Ali Ural'ın '**Posta Kutusundaki Mızıka**'sı geliyor aklıma Bu iki kitabın tarz olarak aynı olduğunu görüyorum. A. Ali Ural '**Posta Kutusundaki Mızıka**'yı unutulmuş mektubun kefaretiyle mühlhem yazmış, altmış bir mektuptan oluşuyordu bu kitap. Mustafa Kara'nın çıkış noktası ise, öğrencisinden aldığı mektupta, kendi ifadeyle ilk defa karşılaştığı bir soru. *Hocam Allah geçinden versin ama ölürsem bana okumam için ne bırakıyorsunuz? 'Biliyorum bu sorunun altında "bana mektup yazmıyorsunuz" tarzı de vardır. Siz de haklısınız mektup yazma geleneğinden koptuk, "Çağdaş iletişim araçları" bu yolu kapattı .. Okunacak, okunabilecek bir şeyler bırakmak ne güzel şey.'. , gerçekten bu dünyada "hoş sada" bırakabilmek ne büyük bir lütuf... "Kalıcı eser" bırakmak neden zordur? Hiç zorlama olmadan sizin eserlerinizin, bilinmesi okunması, sevilmesi ne mükerrem bir ihsan' cümleleri Mustafa Kara'nın kitabı yazma düşüncesinin nedenini ortaya koyuyor.*

Gönül Mektupları kırk mektuptan oluşuyor. Bunu ise tam olarak bilememekle birlikte, birinci mektuptaki "yola düşmek" başlığından yola çıkarak, tasavvuf tarihindeki kırk makam kırklar v.b. konulardan mühlhem olduğunu zannediyorum Her mektup bir konuyu ele alıyor. Tasavvufi bakış açısıyla değerlendirirsek bunların her birinin bir tasavvufi problemi ele aldığını söyleyebiliriz. "Mektup" türü "günlük", "şiiir", "deneme" türleriyle süslendirilmiş ve öylece sunulmuş okuyucuya. Aslında her bir konu bizim için çok ciddi manada önem taşıyor.

Yine yola düşmek gerek, muhabbete yolculuk, çile, seyahat, kendini bulmak, edebî tacı, vakit, tasavvuf ve güzel sanatlar, nakşi mesnevi okuyabilir mi?, tasavvufî düşünce tenkit edilebilir mi?,

deroîşin yirmi dört saati, arı duru olmak, zühd yükselen değer mi? Tarikat ve tezat, şeytanın yattığı yer, ölümün bestesi Gönül Mektuplarından bir kaçının başlıkları. Her bir mektup bir ders titizliğinde hazırlanmış, âyetler hadisler, tasavvuf büyüklerinin sözleri, şiirler ve ilginç anekdotlarla ifadelendirme açısından zenginleştirilmiştir. Tabi bunlara ulaşabilmek için bir “hoş sada” bırakmak için, “ben ne söyleyebilirim? ne diyebilirim? ne yazabilirim?” e cevap bulmak için “yola düşmek, yolda olmak gerekir. Muhabbete doğru yolculuk yapmak gerekir,” Buyurun birlikte yürüyelim diyerek, ilk mektubuna başlıyor Mustafa Kara.

“Yine yola düşmek gerek
Hasretin yaman efendim
Köz oldu sinede yürek
Ah duman duman efendim”

Bu mektupta yazar, yol kelimesinin dilimizdeki değişik kullanımlarını ortaya koyduktan sonra, **Hüzni, I. Ahmet ve Senayî**’nin dörtlükleriyle mektubu devam ettirir. Yola çıkan kimseleri, yoldaki yol kesicilere, hilelerine, Kızaklarına karşı uyarır ve bunlara takılmamak gerektiğini ifade eder. “Yolcu yolunda gerek” sözünü bir kez daha hatırlatır bizlere. Birinci mektubun son sözleri ise, aşk şarabıyla vahdet kervanına katılarak sevgiliye ulaşmak isteyen Kamile Hanım’ın münacatıdır:

“Bu benim divane gönlüm cümleden geçmek diler
Dest- i sakiden şarab ı aşkı n fiş etmek diler
Bu vucud-ı ariyetten soyunup göçmek ister
Vahdet içre göç eden kervana yol ver varayım “

“O, onları sever, onlar da O’nu severler “(Maide, 5/54) âyetiyle başlar ikinci mektup, “muhabbete yolculuk.” Sözün

Özü, dinin özü, dervişliğin özü budur. Her yol bu hana çıkar, her kapı bu meydana açılır. Bu devlete ulaşabilmek için yola düşmek, yola girmek gerekir.

Muhabbet deyince ise hep o, kainatın sevgilisi akla gelir.

“Muhabbetten Muhammed oldu hasıl

Muhammedsiz muhabbetten ne hasıl?”

Beynini ve gönlünü sevgi merkezli bir cazibeye teslim ettikten sonra dünyaya bakış, dünyayı kavrayış temelinden değişecektir. Soruların şahu ise şudur:

Kimi seviyoruz, neyi seviyoruz, hayatımızı merkezi, kutbu nedir, neyin etrafında dönüyoruz? Bir kalbimiz var, bir varlığı sevebiliriz; kimi seviyoruz?

Yeri gelir su ile ateş yan yanadır. Yeri gelir iç içe. Bu ateş, su ile karşılaşınca daha çok parlamaktadır. Suyu arayan adam su kasidesini okumaktadır

Muhabbete yolculuk Habib-i Huda'ya yazılmış su kasidesinden ve na'lerden meşalelerle devam eder

“Saçma ey göz eşkden gönlümdeki odlara su

Kim bu denli tutuşan odlara kılmaz çare su “

“Cemalinle ferahnak et ki yandım ya Rasülallah”

Yolda kılavuza, rehberine ihtiyaç vardır, Yol motifini üçlü merhaleyle dokuruz; fena fi's- şeyh, fena fi'r- resul, fena fi'llah.

Yola kıymet verir yazar Çünkü üçüncü mektubu da yolla ilgilidir. **“Seyahat Ya Rasülallah”**

Mecnun Leyla'yı oturarak değil seyahatle bulmaya çalışır. Mecnunun Leyla'ya yaptığı seyahatle, hacının Kabe'ye yaptığı seyahat arasında ilinti kurulur. Asıl seyahat ise insanın İç dünyasıdır, yani kendinedir.

“Derviş beri gel yabana gitme

Her ne diyorsan inan kendindedir.”

Üçüncü mektup merhum Akif in Safahat'daki, "Ya Nebi şu hâlime bak" diye başlayan, o güze),uzun şiirinden bir sahneye le son bujur:

"Ya Nebi şu hâlime bak!

Nasıl ki bağı yanar gün kızınca sahranın

Benim de ruhumu yaktı yaktıkça hicranın!

Harim i pakine carı atmak isledim durdum,

Gerildi karşıma yıllarca ailem yurdum."

Dördüncü mektup, "Kendini Bulmak"tır, Menzil alabilmek için yapılan yolculuğun yüz basamağını anlatan Heratlı suflı Abdullah Ensarî(öl. 1088) eserine Menazilü's-Sairin adını vermişti (yolcuların durakları). Bu yolculuğun birinci basamağının adını da "yakaza" koymuştu. Çünkü kendini bulmanın ilk şartı "uyanmak"tı. Uyanmadan menzil kat edilemez, haki-katin miracına yükseli ilemezdi,

"Bit sözlerin meali

Kişi kendin bilmektir.

Kendi kendin hilene

Hakikat miraç olur" (Gaybi)

Yolda, sülükte ekmek sudan daha ehemmiyetlidir Sülük onsuz mümkün değildir. "Edeb" dir beşinci mektubun konusu. Edebi beşinci sıraya koyma sebebi ise bellidir müellifin. "Menazilü's- Sairin'in yazan Heratlı Abdullah, onu sulûka esas teşkil eden derecelerin beşincisi olarak değerlendirmektedir. Aynı mecrada Minhacü'l-Fukara isimli eserini kaleme alan İsmail Ankaravî de aynı tasnife uymuştur."

Yüzlerce tasavvuf terimi vardır. Ancak edeb tasavvufla eş anlamlı kullanılan birkaç terimden biridir

Yazar bu mektupta da yine yer yer diğer mektuplarda olduğu gibi kalemi bırakıyor ve sufilerin sözlerine kulak veriyor. İlk manzum Mevlâna'dan

“Ademođlu edebden yoksun ise insan değildir
Çünkü insan ile hayvan arasındaki fark edebdir.”

Halveti Uşşaki **Abdurrahman Sami** (ö. İstanbul, 1934)'nin divanından uzunca bir bölümü sunar edeble ilgili bu bahiste:

“Ta ezelden rub-i kudse mır i subbandtır edeb, Nishet-i zat-ı
mu alla feyz-i rahmandır edeb”

beyitiyle başlanıp,

“Enbiya mi evliya mirasıdır varislere,

Samiya Hak'tan ata yı lutfu ihsandır edeb.”

Manzumumla biter divan ı Sami'nin edeb bahsi.

“Almak istersen eğer himmet-i ehlüllahu

Bi-edeb olma gözet hürmet-i eblüBahı”

Agah Osman Paşa

Gönül mektuplarından tasavvufun Türkiye'deki tarihi, tasavvufa bakış açısı ile ilgili tarihi bilgiler de bulacaksınız. Neden tarikatlar hâlâ yasaktır ki Türkiye'de?!

Artık yola alışmıştır yolcu. Ama yol bitmez ve yolcu yoluna devanı eder. Bir şekilde kendisine ulaşan mektuplar ise yolu tanıtmakta, ara ara kendine döndürüp, yeteneklerinin farkın da olmasını ve ulaşacağı menzilin güzelliklerini hatırlatarak hedefi hep bilinç düzeyinde tutmayı sağlamaktadır. Mektuplar ardı sıra gelmeye devam eder, Mürekkep zamanla kurumakta ve yolun sonuna yaklaşmaktadır. Sonun ise yeni bir başlangıç olduğu, sonun sonsuzluğu, sonun sonsuz olduğu otuz sekizinci mektupta belirtilmektedir.

“İnsandan murad onlar ölümü öldürenler

Ötenin ötesinde sonsuz hayat sürenler”

N. Fazıl

Güfteyi besteyi duydum da “ölümün bestesini” hiç duymamıştım. Mustafa Kara Ölümün bestesini yapar sondan bir önceki mektubunda. Ölüm artık “sevgili ölümdür” “asude bir

bahar ülkesidir” “gidenler memnundur” ne giden gelmektedir ne de hatıralar dönmekte.

Gönül mektupları “her kitap bir mektuptur” anlayışı ile yazılmış, Mavi yayıncılığın tasavvuf serisinde yedincisi olarak okuyucuya sunulmuştur. Kitabı elinize aldığınızda her yönü ile sevgi dolu olduğunu ve sıcaklığını hissediyorsunuz. Kitabı okurken kimleri evinize misafir etmiyorsunuz ki Cüneyd-i Bağdadi, Maruf Kerhi...Bazen postacınız Mehmed Akif oluyor bazen Yunus, Tabi gtizef

insanlar hep güzel şeyler getiriyorlar Siz ise mektupları okuyorsunuz. En güzel cevap ise postacıyı ve mektubu anlamak/kavramak oluyor. Kapaktaki fotoğraf kitabın muhtevasıyla bütünleşiyor Zor şartlar altında yazılmış ama gönülden yazılmış eserleri/mektupları hal ırlatıyor bizlere. Unutulmuş, okunmayı bekleyen mektupları. Kitabın üslûbu ise, dost elinden geldiği belli ki, yüreğimizden akıp geçen sevgi kadar sade. Hele o günümüzde sık sık karşılaştığımız soğuk hitapların aksine “**aziz dost**”, “**güzel dost**” diye başlayan sözler doğrudan gönlünüze hitab ediyor, Yazar bu hitabıyla adeta sizden aldığı mektupları yanıtlıyor. Mektubun sonundaki “hu dost” hitabı ise okurken henüz tutuşmaya başlamış aşk ateşini alevlendirmeyi amaçlıyor.

‘Gönlümde ağyar kalmasın
Senden gayrı yar kamasın,
N’olduğum kimse bilmesin
Hu diyeyim döne döne”

Ethem Cebecioğlu, *Allah Dostları Serisi: 7 (20. Yüzyıl Türkiye Evliya Menâkıbı)*, Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneđi Yayınları, İstanbul 2013, 248 s.¹

Pek çok ilmi disiplinde olduğu gibi Tasavvuf alanında da Tabakât kitapları yazılmıştır. Hadisçilerin hayatını anlatan eserlere “Tabakâtü’l-muhaddisîn” Fakihlerin hal tercümelerini ele alan eserlere “Tabakâtü’l-fukahâ” Sûfilerle ilgili eselere ise “Tabakatü’s-Sûfiyye” denilmektedir. Hal tercümesi olarak yazılan bu eserler, o çağın ilgili bilim dalıyla uğraşmış kişilerin tabaka tabaka hayat hikayelerini ele almaktadır. Tasavvuf alanında yazılan en meşhur tabakât kitapları arasında, Sülemî (412/1021)’nin *Tabakâtü’s-Sûfiyye* ve Ebû Nuaym el -İsfehânî (430/1038)’nin *Hilyetü’l-Evliyâ ve Tabakâtü’l-Asfiyâsı* sayılabilir.

Nasıl ki mitolojiler bir insan ürünü ise ve mitolojiler tarihi bilgi ve bulgular açısından değerli ise menâkıbnâmeler de tarihin bir malzemesi olarak değerlidir ve tarihi veriler için kullanılmaktadır. Menakıbnâmelerde sosyal psikoloji, tarih şuuru, dini ve insani gerçekler gibi birçok hususu tesbit ve teşhis etmek mümkündür. Özellikle tasavvufta evliyâ menkabeleri geniş yer tutmaktadır. (Bu menkabelerin tarih açısından önemi için bkz. Orhan Köprülü, “Tarihi Kaynak Olarak 14. ve 15. Asırlardaki Bazı Türk Menâkıbnâmeleri,” İstanbul 1953.) Tasavvufun kendine has bir usûl ve düşünme tarzı olan bir alandır. Bu alanda menakıbnâmelerin kullanımı alana önemli katkılar sağlamaktadır. Fuat Köp-

¹ Toplum Bilimleri Dergisi, Temmuz-Aralık, 2013, 7-14., ss.467-469.

rülü batıda önemli yer tutan menkabevî tarihçilikten çok istifade edildiğinden bahisle, bizim kültürümüzde de tenkid süzgecinden geçirerek bu tarihçilikten faydalanmanın mümkün olabileceğini söylemektedir. bkz. Köprülü ,Fuat, “Anadolu Selcuklularının Yerli Kaynakları” Belleten, c.7, Ankara 1943,ss.421-425.

Günümüzde de evliya menakıbı tarzı başka çalışmalar yapılmakla birlikte Ethem Cebecioğlu Hocamızın bu alanın bir uzmanı olarak bu tür bir çalışma yapmış olması önemlidir. Yedinci cildi yayınlanan bu eserde müellif Muhammed Es’ad Erbilî (1847/1931)’nin hayatı ve menkibelerini ele almıştır. 200’e yakın menkıbe Es’ad Efendi’nin hakkında yazılan ve anlatılanlardan oluşmaktadır.

Bu kitap serinin 7. Cildini oluşturmaktadır. Şu ana kadar neşredilen serinin içerisinde şu isimlerin hayat hikayeleri ve düşünceleri ele alınmıştır:

20. Yüzyıl Türkiye Evliya Menakıbı, Allah Dostları Serisi I. Cilt: Kayserili Cemil Baba, Fahreddin Şevki Efendi, Muzaffer Ozak, Safer Baba, Urfalı Kemal Efendi.

2. Cilt: Seyyid Abdülhakim-i Arvasi, Urfalı Hacı Muhammed Es’ad Efendi, Manisalı Mersin Özadır Efendi

3. Cilt: Mehmed Emin Haksever, Ömer Ziyaüddin-i Dağıstânî

4. Cilt: Mehmet Hulusi Baybal, İskilipli İbrahim Ethem Efendi

5. Cilt: Kastamonu’lu Ahmed Hasib Yılandıoğlu, Dişçi Mehmed Efendi

6. Cilt: Kayserili Mustafa Erbil Efendi

7. Cilt: Muhammed Es’ad Erbili

Bu çalışmanın Muhammed Es’ad Erbili ile ilgili şu ana kadar yapılmış en kapsamlı çalışmadır. Eserdeki akıcı üslub ve eserin dilinin sade ve halka göre yazılmış olması eserin okunmasını ve anlaşılmasını kolaylaştırmıştır.

Müellif kitabın önsözünde kitabın yazılış gayesini ve bu seri ile ilgili süreci şöyle ifade etmektedir: “Uzun zamandan beri Allah dostlarının menkibelerini yayınlamaya devam ediyorduk. Cumhuriyet döneminden sonra yaşamış hayatlarını iki kapak arasında müsvedde halinde topladığımız ehlullah sayısı hamdolsun iki yüze yaklaştı. Elinizdeki bu kitap yedinci cildi oluşturmaktadır. Daha önce neşrettiklerimizle beraber hayatını yayınladığımız Allah (c.c) dostları sayısı yedi kitap içinde on beşi bulmuş oldu. Hamdolsun Mevlâ’ya. Allahım (c.c) izin verir ömür nasîb ederse inşallah geri kalan yüz seksen zât-ı muhterem Hak dostlarını da yayınlayacağız. Yirminci yüzyıl Türkiye evliyâ menâkıbı alanında yapılan çalışmalar gerçekten çok az ve anlatım yönünden zayıftır. Bir akademisyen olarak bu yöndeki boşluğun doldurulması ve daha sonraki nesillere bu mîrasın aktarılması husûsu vicdânen bizi motive etmişti. Yirminci yüzyılda Türkiye mutasavvıfları yeni rejim tarafından redd-i mîras edilerek tarîkatlar kapatılmıştı. Dînî özgürlüklerin kısıtlandığı bu dönemde Allah (c.c) dostları büyük bir ferâgat ve fedâkarlıkla bu coğrafyanın insanlarını Allah’a giden yolda irşâd etmişlerdi. Bir kısmı îdâm edildi, bir kısmı hapislere atıldı, bir kısmı baskı ve korku oluşturularak sesi kısıldı. Fonksiyonsuz hale getirildi.”

Kitabın önsözündeki bu ifadeler kitabın önemini ve bu serinin devam etmesinin önemini açıkça ortaya koyuyor. Kıymetli hocamıza Allah’tan sağlık sıhhat diliyoruz; neşredilmeyen diğer Hak dostlarının hayatlarını yazması için hayırlı ömürler temenni ediyoruz.

Allah Dostları serisinin 7. Kitabı’nı oluşturan “Muhammed Es’ad Erbili” alanın uzmanı Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu hocamızın kaleminden çıkmış; hem akademik camianın, hem tarihle ilgilenen herkesin ilgiyle okuyabileceği yakın tarihimizle ilgili önemli bilgiler içeren bir kitaptır.

